

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΜΕΣΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΠΜΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ, ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

**«Η διάκριση πολιτισμού και φύσης στα πλαίσια της
γενετικής μηχανικής»**

Ζούπας Αχιλλέας

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Η έννοια του πολιτισμού εμφανίζεται περίπου στις αρχές του 18ου αιώνα μαζί με μιαν άλλη έννοια με την οποία έμελλε άλλοτε να αντιπαρατεθεί και άλλοτε να ταυτιστεί: αυτήν της κουλτούρας. Για τους Γάλλους στοχαστές ο πολιτισμός "είναι η διαδικασία που απομακρύνει την ανθρωπότητα από την άγνοια και την ανορθολογικότητα", όπως αναφέρει ο Cuche¹. Την ίδια περίοδο η κουλτούρα θεωρείται ως καλλιέργεια του πνεύματος μέσω της εκπαίδευσης. Με τον καιρό στη γαλλική θεωρία ο πολιτισμός θα θεωρηθεί η συλλογική πρόοδος του πνεύματος προς τη γνώση και τον ορθολογισμό και η κουλτούρα το αντίστοιχό του σε ατομικό επίπεδο².

Ωστόσο, αν και στη Γαλλία οι δύο έννοιες αποκτούν θετική σημασία, δεν συμβαίνει το ίδιο και στη γείτονα Γερμανία. Οι Γερμανοί διανοούμενοι "δανείζονται" την έννοια της κουλτούρας από τους Γάλλους, διατηρώντας σε μεγάλο βαθμό την σημασία της, όμως, διαφοροποιούν την σημασία της έννοιας του πολιτισμού. "...ό,τι σχετίζεται με το αυθεντικό και συμβάλλει στον διανοητικό και πνευματικό εμπλουτισμό θα θεωρηθεί ότι σχετίζεται με την κουλτούρα. Αντίθετα, ό,τι είναι φανταχτερή φαινομενικότητα, ελαφρότητα, λεπτολογία σχετίζεται με τον πολιτισμό"³.

Αυτό μας επιβεβαιώνει και ο Raymond Williams: "Αρχικά η έννοια πολιτισμός κατηγορήθηκε ως επιφανειακή, ένα τεχνητό στάδιο σε αντίθεση με κάποιο φυσικό. Μια καλλιέργεια εξωτερικών ιδιοτήτων- όπως η ευγένεια και η πολυτέλεια- σε αντίθεση με περισσότερο "ανθρώπινες" ανάγκες και επιθυμίες. Η κριτική αυτή, από τον Rousseau μέχρι το κίνημα του ρομαντισμού, αποτέλεσε τη βάση μιας σημαντικής εναλλακτικής ερμηνείας της κουλτούρας ως διαδικασίας εσωτερικής ή πνευματικής εξέλιξης σε αντίθεση με την εξωτερική".⁴

Σήμερα, οι δύο έννοιες χρησιμοποιούνται ως επί το πλείστον, σχεδόν ως

---

1 Cuche, D., "Η έννοια της κουλτούρας στις κοινωνικές επιστήμες", Τυπωθήτω, 2001, σελ. 21

2 Ο.π. σελ. 21

3 Ο.π. σελ. 24

4 Williams, R., "Κουλτούρα και ιστορία", Γνώση. 1994, σελ. 74

ταυτόσημες, αλλά η εκπληκτική διάκριση που είχαν εισάγει οι Γερμανοί στοχαστές του Διαφωτισμού υφίσταται ακόμη. Ενώ οι Γάλλοι αντιπαραθέτουν στην κουλτούρα, τη φύση, θεωρώντας την πρώτη ως αυτό που διαφοροποιεί τον άνθρωπο από τα υπόλοιπα είδη, οι Γερμανοί αντιπαραβάλλουν στην κουλτούρα τον πολιτισμό, θεωρώντας την πρώτη ως αυθεντική και τον δεύτερο ως επίπλαστο. Έχουμε δύο διακρίσεις: α) κουλτούρα- φύση (και επειδή η κουλτούρα είναι ουσιώδες ανθρώπινο γνώρισμα, εντέλει άνθρωπος-φύση) και β) κουλτούρα-πολιτισμός, η οποία μετουσιώνεται στη διάκριση πνευματικού-υλικού. Η γερμανική διάκριση είναι ακόμη ισχυρότατη. Ακόμη και σήμερα τα υλικά "αγαθά" θεωρούνται λιγότερο σημαντικά από τα πνευματικά (τουλάχιστον στην ρητορική του δημοσίου βίου). Βεβαίως αυτή η διάκριση είναι πολύ παλιά και συναντάται ήδη στη Βίβλο, όπου το μέν σώμα πλάθεται από χώμα, αλλά αυτό που του δίνει ζωή είναι η ανάσα του Θεού στο πρόσωπο του Αδάμ. Ε Αυτό, όμως, θα μας απασχολήσει αργότερα.

Από το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και μετά ο πολιτισμός και η κουλτούρα έχουν γίνει αντικείμενο έννομης προστασίας από όλα τα κράτη της Δύσης και από πολλά της Ανατολής, ενώ ο ΟΗΕ διαθέτει ένα ξεχωριστό τμήμα για τη θέματα πολιτισμού. Παρατηρούμε ότι ο πολιτισμός είτε βρίσκεται αντιτιθέμενος σε κάτι αυθεντικό (κουλτούρα ή φύση) είτε αποτελεί αντικείμενο έννομης προστασίας. Σε οποιαδήποτε περίπτωση, όμως, ο πολιτισμός περιορίζεται σε πολύ στενό χώρο και προσδιορίζεται με τρόπους που δεν επιτρέπουν πλέον καμία περαιτέρω ανάπτυξη της σκέψης πάνω στην έννοια του πολιτισμού. Όποια θεωρία σχετική με την έννοια του πολιτισμού και αν ακολουθήσουμε δεν ανοίγονται πλέον νέοι δρόμοι. Θα πρέπει να πραγματοποιήσουμε ένα άλμα προκειμένου να κάνουμε μια (νέα) επιλογή, η οποία θα μας δώσει τη δυνατότητα να βαδίσουμε σε νέους δρόμους

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Αυτό το άλμα είναι που επιχειρείται σε αυτήν την εργασία. Κύριο θέμα της είναι η σχέση μεταξύ πολιτισμού και φύσης, η οποία, κατά τη γνώμη μου, δεν είναι μια σχέση μεταξύ δύο αντιθέτων. Πολύ περισσότερο ο πολιτισμός και η φύση σχετίζονται με έναν εντελώς διαφορετικό τρόπο την σκιαγράφιση του οποίου θα επιχειρήσω.

Αλλά μιλώντας για τον πολιτισμό και τη φύση υποχρεωτικά θα οδηγηθούμε να μιλήσουμε και για τον άνθρωπο. Είναι αδιανόητο να αναφερόμαστε στον πολιτισμό: τι είναι ο πολιτισμός, πως εμφανίζεται, πως εξελίσσεται, ποια είναι τα χαρακτηριστικά του, χωρίς συγχρόνως να κάνουμε λόγο για εκείνο τον ον, το οποίο, ο πολιτισμός το αφορά περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο. Σε αυτό το πλαίσιο θα επιχειρήσω να περιγράψω τη σχέση μεταξύ ανθρώπου και πολιτισμού και τη θέση του ανθρώπου εντός του πολιτισμού.

Σε σχέση με τον άνθρωπο μας ενδιαφέρουν δύο πεδία. Το πρώτο είναι η πολιτική στην πρωταρχική της σημασία, δηλαδή εκείνη που εμφανίζεται με την γέννηση της ίδιας της φιλοσοφίας. Το δεύτερο πεδίο, και αυτό που κυρίως προκαλεί το ενδιαφέρον μου, είναι η εμφάνιση αυτών που ονομάζω γενετικές πρακτικές και που περιλαμβάνουν, κυρίως την κλωνοποίηση και τον γενετικό προγραμματισμό.

Θεωρώ πως αυτές τις πρακτικές, που οφείλονται στην ταχύτατη αλλαγή στο πεδίο της Βιολογίας, θα πρέπει να τις εντάσσουμε σε μια συζήτηση με θέμα τον πολιτισμό, δεδομένου πως όταν μιλάμε για τον πολιτισμό μιλάμε για τον άνθρωπο. Με την κλωνοποίηση και τον γενετικό προγραμματισμό η θέση του ανθρώπου στον κόσμο αλλάζει δραματικά. Δεν πρόκειται απλώς και μόνον για μια απλή μετάβαση από μια εποχή σε μία άλλη, αλλά για ένα πραγματικά μεγάλο άλμα. Μέχρι τώρα η τεχνική μας έδινε τη δυνατότητα να

κατασκευάζουμε αντικείμενα. Όμως, με την κλωνοποίηση, τον γενετικό προγραμματισμό και την τεχνητή γονιμοποίηση, έχουμε πλέον τη δυνατότητα να κατασκευάζουμε και άλλους ανθρώπους ή τουλάχιστον να προκαθορίζουμε πολλά χαρακτηριστικά των ανθρώπων που γεννιούνται με φυσικό τρόπο.

Από δημιουργός εργαλείων και έργων τέχνης ο άνθρωπος φαίνεται να οδεύει προς το στάδιο όπου ο ίδιος θα δημιουργεί τον εαυτό του. Αυτή η αλλαγή δημιουργεί φόβους ότι ο άνθρωπος ακολουθώντας αυτόν τον δρόμο θα καταλήξει στην εξαφάνιση εκείνων των στοιχείων που συγκροτούν την υπόστασή του, αλλά συγχρόνως υπάρχει και η ελπίδα για το ξεπέρασμα εκείνων των στοιχείων που εμποδίζουν την ειρηνική συνύπαρξη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΦΥΣΗ

Η λέξη “πολιτισμός” τόσο στην ελληνική γλώσσα όσο και στις γλώσσες (γαλλική, γερμανική) από τις οποίες πήγασε η έννοια σχετίζεται, ετυμολογικά και ιστορικά, με την πόλη⁵. Για το λόγο αυτό θεωρούμε ότι για να κατανοήσουμε ως το δυνατόν πληρέστερα την έννοια του πολιτισμού θα πρέπει να παρατηρήσουμε την ίδια την πόλη.

Η πόλης δεν είναι απλά ένας τόπος χαρακωμένος από τεράστιες λεωφόρους και πολυεπίπεδα υπόγεια μεταφορικά μέσα ούτε μια συστοιχία εμπορικών καταστημάτων και κέντρων διασκεδάσεως ούτε (ταξιδεύοντας προς τα πίσω στο χρόνο) ένας τόπος που περιστοιχίζεται από τείχη για να προστατεύεται από τους εχθρούς. Για να καταλάβουμε τι είναι η πόλη θα πρέπει να παρατηρήσουμε τα λεγόμενα του Χάιντεγκερ για την φύση της πόλης. «Η πόλις είναι ο ιστορικός τόπος, το εκεί (Da), εντός του οποίου, εκ του οποίου και δια του οποίου συμβαίνει η ιστορία. Σ’ αυτόν τον ιστορικό τόπο ανήκουν οι Θεοί, οι ναοί, οι ιερείς, οι εορτές, οι αγώνες, οι ποιητές, οι διανοητές, οι άρχοντες, η γερουσία, η εκκλησία του δήμου, ο στρατός και το ναυτικό. Όλα τούτα δεν ανήκουν μόνο στην πόλη, δεν είναι πολιτικά με το να σχετίζονται με τον πολιτικό, τον στρατηγό ή τις κρατικές υποθέσεις. Αντίθετα τα παραπάνω είναι πολιτικά, δηλαδή βρίσκονται στον ιστορικό τόπο, στο βαθμό που, π.χ., οι ποιητές είναι μόνο ποιητές, αλλά πραγματικοί ποιητές, οι διανοητές είναι μόνον διανοητές, αλλά πραγματικοί διανοητές...»⁶.

Η πόλη είναι ο τόπος στον οποίο γεννιέται η θρησκεία, η τέχνη, η πολιτική, ο πόλεμος και γενικώς όλα εκείνα τα πράγματα που θα μπορούσαν να θεωρηθούν αμιγώς ανθρώπινα, με την έννοια ότι, τουλάχιστον σε αυτόν τον πλανήτη, δεν μπορούν να εντοπισθούν σε κανένα άλλο είδος παρά μόνο στον

---

5 Ο.π. σελ. 72

6 Χάιντεγκερ, Μ., “Εισαγωγή στη Μεταφυσική”, Δωδώνη, 1973, σελ. 187

άνθρωπο. Ο πολιτισμός, ως ιδιάζον γνώρισμα του ανθρώπου, δεν έχει να κάνει μόνο με τα ήθη και τα έθιμα της κάθε ομάδας ούτε μόνο με τα έργα τέχνης ούτε μόνο με την τεχνολογία ούτε μόνο με τις θρησκευτικές πεποιθήσεις ή τις φιλοσοφικές θεωρίες. Ο πολιτισμός είναι εκείνος ο χώρος εντός του οποίου ο Άνθρωπος μπορεί να υπάρξει ως ο εαυτός του και να υπάρξει ελεύθερος. Ο πολιτισμός είναι ο χώρος εκείνος εντός του οποίου ο Άνθρωπος είναι ελεύθερος να αναπτύξει την ουσία του, αλλά και ο κάθε άνθρωπος είναι ελεύθερος να αναπτύξει τις δυνατότητές του. Μόνο σε αυτόν τον χώρο και κατ' αυτόν τον τρόπο ένας ποιητής είναι αληθινός ποιητής. Ο πολιτισμός είναι η φύση του Ανθρώπου.

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να σταθούμε. Πως είναι δυνατόν να χωρέσουν στην ίδια πρόταση, χωρίς να αντιτίθενται, οι λέξεις πολιτισμός και φύση, από τη στιγμή που η αντίθεση μεταξύ των εννοιών διαπερνά όλη την φιλοσοφία από τις απαρχές της ως την εποχή μας; Έχουμε συνηθίσει να διαχωρίσουμε τη φύση από τον πολιτισμό, τοποθετώντας στη μία άκρη τη χλωρίδα και την πανίδα και από την άλλη τον άνθρωπο. Μάλιστα, έχουμε αποδώσει στη φύση θετικό πρόσημο ενώ ότι αφορά τον πολιτισμό σε σχέση με τη φύση, έχει αποκτήσει, αρνητική έννοια. Όμως, ταυτίζοντας την Φύση με τη χλωρίδα, την πανίδα και τις ανόργανες ή οργανικές χημικές ενώσεις που αποτελούν το χώμα, τον αέρα και το νερό αυτού του πλανήτη, χάνουμε συνεχώς την ευκαιρία να δημιουργήσουμε μια αποδοτικότερη σχέση μεταξύ της έννοιας του πολιτισμού και της έννοιας της φύσης. Αυτήν την τελευταία θα πρέπει να την εφεύρουμε εκ νέου.

Έχουμε συνηθίσει όταν λέμε "φύση" να εννοούμε τα φυτά και τα ζώα ή ότι εν γένει βρίσκεται πάνω στον πλανήτη Γη. Χρησιμοποιώντας με αυτόν τον τρόπο τη συγκεκριμένη λέξη λέμε μόνο την μισή αλήθεια. Η ταύτιση της χλωρίδας, της πανίδας, του εδάφους κτλ με την φύση ως έννοια είναι εντελώς λανθασμένη και παραπλανητική. Όλα αυτά θα μπορούσαν να ονομαστούν "φυσικός κόσμος" αλλά σε καμία περίπτωση δεν μπορούν να θεωρηθούν "φύση" με την φιλοσοφική έννοια του όρου.

Θα πρέπει να επιστρέψουμε στις αρχές της φιλοσοφίας και μάλιστα στον Αριστοτέλη για να μάθουμε και πάλι τι είναι η φύση. Κατ' αρχάς ο Αριστοτέλης διαχωρίζει τα όντα σε δύο μεγάλες κατηγορίες: τα " φύσει όντα" και τα τεχνητά. Τα πρώτα λέγονται έτσι επειδή φέρουν ήδη εντός τους την αιτία της δημιουργίας τους, ενώ η ύπαρξη των τεχνητών όντων οφείλεται σε αιτίες έξω από αυτά⁷. Η ίδια, όμως, η φύση είναι κάτι περισσότερο από τα φυσικά όντα. "με ένα τρόπο η φύση νοείται, ως η πρώτη ύλη που τίθεται ως υπο-κείμενο για κάθε συγκεκριμένο πράγμα από εκείνα που έχουν μέσα τους την αρχή της κίνησης και της μεταβολής και με έναν άλλο τρόπο ως το περίγραμμα, το δυνάμει του λόγου (εμφανιζόμενο)"⁸. Μεταγράφοντας αυτό το απόσπασμα σε πιο σύγχρονους όρους θα μπορούσαμε να πούμε ότι η φύση, ήδη από τη γέννηση της ως έννοια, λαμβάνει ένα πολύ ευρύτερο νόημα από εκείνο που αφελώς προσπαθούμε να της αποδώσουμε ταυτίζοντας την με τον φυσικό κόσμο. Η φύση είναι από τη μία η (πρώτη) ύλη των όντων, το υπο-κείμενο, αυτό που θεμελιώνει την ύπαρξη ενός όντος, παραμένοντας ανεπηρέαστο από τις οποιεσδήποτε μεταβολές και από την άλλη η μορφή που λαμβάνει αυτό το συγκεκριμένο ον (η οποία, ως το σημειώσουμε, έρχεται στο φως δια του λόγου). Μάλιστα, για τον Αριστοτέλη η μορφή, το περίγραμμα, είναι η κατ' εξοχήν φύση, παρά η αμετάβλητη ύλη.

Σημαντικό επίσης στοιχείο σε σχέση με τη φύση, στοιχείο που πηγάζει από το βασικό χαρακτηριστικό των φύσει όντων, δηλαδή το γεγονός ότι η αιτία της υπάρξεώς τους είναι εσωτερική, είναι το γεγονός ότι είναι αυθύπαρκτη⁹. Συνεπώς η φύση είναι η ουσία των όντων και συγχρόνως η μορφή αυτή της ουσίας (και τα δύο υπάρχουν χωρίς εξωτερικές επεμβάσεις). Αυτή η μορφή στέκεται απέναντι σε αυτό που δεν έχει σχήμα, το α-σχημο. Ως εκ τούτου η φύση ως μορφή απαιτεί την ύπαρξη ορίων και περιγραμμάτων. Για να είναι

7 Αριστοτέλης, Φυσικά Β:192b, 5-8

8 Ο.π. 193a, 28-32

9 Όπως τονίζει ο Χάιντεγκερ: "Είναι σημαίνει για τους Έλληνες: την ιστάμενη σταθερότητα με τη διπλή σημασία: 1. Το αυθιστάμενο ως παραγόμενο (φύσις), 2. και ως τοιούτο, το σταθερό, δηλαδή συτό που παραμένει που διαρκεί (ουσία). Χάιντεγκερ, Μ., "Εισαγωγή στη μεταφυσική", Δωδώνη, 1973, σελ. 94. Για τον Χάιντεγκερ η φύση είναι μια αποκάλυψη. Μια διαδρομή από την κρυπτότητα στο φως. "Φύσις είναι η εκ-στάσις, η έξοδος από το κρυμμένο, όπου μόνο έτσι το κρυμμένο έρχεται σε στάση". Ο.π., σελ. 45. Σε αυτό το σημείο ο Χάιντεγκερ πραγματοποιεί και μια βασική διάκριση μεταξύ "φύσις" και φυσικού κόσμου την οποία επιμένουμε να αγνοούμε. Μόνο επειδή η φύση εκλαμβάνεται με την έννοια που περιγράψαμε πριν είναι δυνατόν να δούμε και τα όντα του φυσικού κόσμου ως τμήμα της φύσης. "Οι Έλληνες δεν άρχισαν να μαθαίνουν αυτό που είναι η φύσις μέσω των φυσικών φαινομένων, αλλά αντίστροφα: μέσω μιας θεμελιακής ποιητικής και διανοητικής εμπειρίας του Είναι, διανοίχτηκε μπροστά τους αυτό που θα ονομάσουν φύση. Μόνον εξαιτίας αυτής της διάνοιξης μπόρεσαν αν δουν και την φύση με τη στενότερη σημασία (ως νατούρα)". Ο.π. Σελ. 45

δυνατή η εμφάνιση της ουσίας των όντων απαιτείται η δημιουργία ενός ορίου, η περι-γραφή ενός χώρου, εντός του οποίου το ον μπορεί να εμφανιστεί ως αυτό που στην πραγματικότητα είναι. Απαιτείται μια διάκριση μεταξύ του όντος και των υπολοίπων πραγμάτων. Αυτός ο χώρος εντός του οποίου το ον μπορεί να είναι ο εαυτός του είναι η φύση.

* * * * *

Από όσα ειπώθηκαν θα πρέπει να έχει γίνει κατανοητό ότι με τη φράση: «ο πολιτισμός είναι η φύση του ανθρώπου» εννοούμε ότι ο πολιτισμός είναι εκείνο το περίγραμμα ενός χώρου, εντός του οποίου ο άνθρωπος υπάρχει ως τέτοιος. Πως, όμως, δημιουργείται αρχικά αυτός ο χώρος; Η απάντηση και πάλι δίνεται από τα Φυσικά. Η φύση φανερώνεται δια του λόγου και συνεπώς ο πολιτισμός ως φύση του ανθρώπου γίνεται φανερή, δημιουργείται με τον ίδιο τρόπο. Μόνο με τον λόγο, τόσο ως λογική όσο και ως γλώσσα μπορεί να δημιουργηθεί εκείνος ο χώρος με τις κατάλληλες συνθήκες για την εμφάνιση του ανθρώπου. Αλλά ο πολιτισμός ως περίγραμμα θέτει όρια. Το θέμα των ορίων είναι ζωτικής σημασίας για την έννοια της φύσης και για την έννοια του πολιτισμού. Στην εποχή μας η έννοια του ορίου εμφανίζεται στα πλαίσια της συστηματικής θεωρίας, όπου το όριο “έγκειται στην αύξηση της σταθεροποιήσιμης απιθανότητας”¹⁰ Ο όρος που χρησιμοποιεί ο Βίλκε είναι αρκετά εξεζητημένος. Σε πιο απλή γλώσσα θα μπορούσαμε να πούμε ότι το όριο είναι εκείνος ο χώρος εντός του οποίου, κάτι που είναι δυνατό να συμβεί, συμβαίνει. Αλλά οι συστημιστές δεν είναι οι πρώτοι που κάνουν λόγο για τα όρια και την αναγκαιότητα της ύπαρξής του. Αρκετές δεκαετίες πριν ο Χάιντεγκερ εισάγει την έννοια του ορίου σε σχέση με την φύση. “...το να ίστασαι όρθιος, το να φθάνεις στη στάση και να παραμένεις σε στάση, οι Έλληνες το νοούν ως Είναι. Ωστόσο, αυτό που φθάνει σε στάση και ίσταται σταθερό, τίθεται ελεύθερα μέσα στην αναγκαιότητα του ορίου του, στο πέρας. Τούτο δεν είναι κάτι που επιπροστίθεται στο ον εκ των έξω. Ούτε είναι μια έλλειψη, με το νόημα ενός μειωτικού περιορισμού. Η αυτοπεριοριζόμενη στάση, που ξεκινάει από το όριο

---

10 Willke, H., “Εισαγωγή στη συστηματική θεωρία”, Κριτική, 1996, σελ.84.

το συνέχειν, όπου τηρείται σταθερό, είναι το Είναι των όντων. Τούτο είναι που κάνει ένα ον να είναι ον, σε αντιδιαστολή προς το μη-ον. Για αυτό θεμελιώδες χαρακτηριστικό του όντος είναι το "τέλος", πράγμα που δεν σημαίνει ούτε σκοπό ούτε επιδίωξη αλλά τέλος. Το τέλος εδώ ουδόλως νοείται με την αρνητική σημασία, ωσάν κάτι να έπαυε να προχωρεί, να χάλαγε, να σταματούσε. Το τέλος είναι αποτελείωμα με την έννοια της τελείωσης"¹¹.

Εδώ ο Χάιντεγκερ περιγράφει τέλεια την διαδικασία εμφάνισης της φύσης. Για να αποκαλυφθεί η φύση χρειάζεται να υπάρχει ένας προσδιορισμένος χώρος. αυτός ο χώρος είναι αναγκαίος προκειμένου αυτό που θα φανερωθεί να παραμείνει σταθερό και να μην χαθεί στο χάος. ο προσδιορισμένος χώρος είναι η τάξη μέσα στο χάος. η δημιουργία ενός προσδιορισμένου χώρου και η εμφάνιση εντός αυτού είναι μια εσωτερική αναγκαιότητα αυτού που φανερώνεται. Το ον για να είναι ον πρέπει να φανερωθεί, αλλιώς χάνεται στη λήθη. Εντός αυτού του προσδιορισμένου χώρου τον ον εμφανιζόμενο φτάνει στην τελειότητα.

Ο πολιτισμός θεμελιώνεται σε έναν διαχωρισμό, μια διάκριση που δεν είναι άλλη από τη διάκριση που κάνει ο Άνθρωπος μεταξύ του ιδίου και του περιβάλλοντός του. Αυτή η πρωταρχική διάκριση συντελείται διαμέσου της γλώσσας. Αν και πριν από την εμφάνιση της γλώσσας είναι δυνατό για τον άνθρωπο να διακρίνει τον εαυτό του τόσο από τα υπόλοιπα είδη όσο και από τους άλλους ανθρώπους, εντούτοις με τη γλώσσα είναι πλέον δυνατό, για πρώτη φορά στην ιστορία του φυσικού κόσμου, η εξωτερίκευση αυτής της διάκρισης. Λέγοντας, πρωτίστως, «εγώ» ο Άνθρωπος όχι μόνο δημιουργεί ένα αγεφύρωτο χάσμα με τον υπόλοιπο φυσικό κόσμο αλλά τοποθετεί συγχρόνως τον εαυτό του έξω από τα όρια που του επιβάλλει το σώμα του. Πλέον ο άνθρωπος δεν υπάρχει μόνο ως φυσική παρουσία, αλλά και ως συμβολική. Βεβαίως και τα ζώα μπορούν να διακρίνουν τον εαυτό του τόσο από τα άλλα είδη όσο και από τα άτομα του δικούς είδους. Ωστόσο, η διαφορά σε σχέση με την ανθρώπινη διάκριση είναι διαφορά έντασης. Η διάκριση των ζώων υπολείπεται τόσο σε ένταση από την ανθρώπινη διάκριση σε σημείο που δεν θα

---

11 Χάιντεγκερ, Μ., "Εισαγωγή στη μεταφυσική", Δωδώνη 1973, σελ. 91.

πρέπει να την λαμβάνουμε καθόλου υπ' όψιν μας.

Αυτή η έννοια της εξωτερίκευσης μας προσφέρει το κατάλληλο έδαφος για να κατανοήσουμε τη σχέση μεταξύ φυσικού κόσμου και ανθρώπινου κόσμου, που εδώ θα τον ονομάσουμε πολιτισμικό.

* * * * *

Συνεχίζοντας την εξερεύνηση της σχέσης μεταξύ πολιτισμού και φύσης θα πρέπει να υποχρεωτικά να επανέλθουμε στα αριστοτελικά κείμενα και συγκεκριμένα στα Φυσικά. Σε αυτό το σύγγραμμα ο Αριστοτέλης εισάγει, όπως ήδη είπαμε, τη διάκριση μεταξύ “φύσει όντων” και τεχνητών όντων, δηλαδή τη διάκριση μεταξύ φύσης και τέχνης¹². Όμως, σε άλλο σημείο του κειμένου, σημειώνεται ότι: “η τέχνη άλλες φορές τελειοποιεί τα όντα που δημιουργούνται από τη φύση και άλλες φορές μιμείται τη φύση (στην παραγωγή όντων)¹³ . Στην εποχή μας η λέξη τέχνη έχει συνδεθεί είτε με την καλλιτεχνική δραστηριότητα είτε με την τεχνολογία. Κατ' αυτόν τον τρόπο η έννοια της τέχνης περιορίζεται σημαντικά χωρίς να μένει χώρο για άλλες ερμηνείες. Και όμως, ο Χάιντεγκερ μας έχει δώσει μια πολύ πιο ανοικτή ερμηνεία της έννοιας της τέχνης. «Η αρχή των τεχνητών πραγμάτων είναι η τέχνη. Τέχνη δεν σημαίνει τεχνική με την έννοια της μεθόδου και της διαδικασίας παραγωγής ούτε σημαίνει τέχνη με την ευρύτερη έννοια της παραγωγικής ικανότητας. Πολύ περισσότερο η τέχνη είναι μια μορφή γνώσης. Σημαίνει: γνώση σε σχέση με αυτό εγκαθιδρύει (εγκαθιστά, γειώνει) κάθε πράξη δημιουργίας και παραγωγής. Σημαίνει ότι γνωρίζουμε πως η παραγωγή για παράδειγμα ενός τραπέζιου πρέπει να κατευθυνθεί εκεί όπου θα ολοκληρωθεί και θα επιτύχει τον σκοπό της. Στα ελληνικά αυτός ο «σκοπός» ονομάζεται «τέλος». Το τέλος είναι το σημείο εκείνο όπου η διαδικασία της παραγωγής σταματά και το τραπέζι έχει ολοκληρωθεί, ακριβώς όπως ένα τραπέζι, έτσι δηλαδή όπως πρέπει να είναι ένα τραπέζι και

---

12 Αριστοτέλης, Φυσικά Β: 192β, 1-20

13 Ο.π. 199α, 15-17

όπως πρέπει να φαίνεται». ¹⁴

Ως γνώση, ως διαδικασία παραγωγής και ως παραγωγική ικανότητα θα μπορούσαμε να δώσουμε στην τέχνη μια νέα σημασία και να την ταυτίσουμε με τον πολιτισμό. Ξαναγράφοντας την αριστοτελική ρήση θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο πολιτισμός άλλες φορές τελειοποιεί τα όντα που δημιουργούνται από τη φύση και άλλες φορές μιμείται τη φύση (στην παραγωγή όντων). Αυτή η κάπως αόριστη ρήση μπορεί να διευκρινιστεί αν χρησιμοποιήσουμε μια άλλη πολύ πιο πρόσφατη έννοια. Αυτήν της εξωτερίκευσης, που εισάγεται από τον Μάρσαλ Μακλούαν.

Στο θεμελιώδες βιβλίο του για τη φύση των μέσων (media) ο Μακλούαν υποστηρίζει κάτι πραγματικά καινοτόμο για όλη τη δυτική φιλοσοφία. «Κάθε εφεύρεση ή τεχνολογία είναι προέκταση ... του φυσικού μας σώματος...» ¹⁵ λέει ο Μακλούαν δημιουργώντας μια νέα αφετηρία για τη φιλοσοφία και συνεχίζει αναφέροντας: «Κατά τη διάρκεια των μηχανικών αιώνων επεκτείναμε τα σώματά μας στο χώρο. Σήμερα, ύστερα από έναν αιώνα και πλέον ηλεκτρικής τεχνολογίας, επεκτείνουμε το ίδιο το κεντρικό νευρικό μας σύστημα σε πλανητική κλίμακα, καταργώντας το χώρο και τον χρόνο στον βαθμό που αφορά τον πλανήτη μας» ¹⁶.

Όταν ο Μακλούαν αναφέρει ότι τα μέσα αποτελούν προέκταση του σώματός μας εννοεί ότι η λειτουργία ενός οργάνου του σώματος έχει μεταφερθεί, μεταφρασθεί, εναποτεθεί σε ένα μέσο (ένα τεχνητό αντικείμενο). Έτσι, για παράδειγμα, η λειτουργία των ποδιών όταν βρίσκονται σε κίνηση έχει μεταφερθεί στον τροχό ¹⁷. Μάλιστα, αυτή η τεχνητή αναπαραγωγή (η μίμηση του Αριστοτέλη) αποδεικνύεται ότι όντως τελειώνει τη φύση. Ο τροχός, προέκταση (δηλαδή αναπαραγωγή) της λειτουργίας των ποδιών όταν βρίσκονται σε κίνηση, αναπτύσσει μεγαλύτερη ταχύτητα από έναν άνθρωπο που τρέχει.

---

14 Χαίντεγκερ, Μ., "On the Essence and Concept of Φύσις, in Aristotle's Physics B, 1, στο Pathmarks, Cambridge University Press, 1998, σελ. 192

15 Μακλούαν, Μ., "Media, οι προεκτάσεις του ανθρώπου, Κάλβος, 1990, σελ. 67

16 Ο.π. σελ. 21

17 Ο.π. σελ. 222

Συνοψίζοντας μπορούμε να πούμε ότι ο πολιτισμός αποτελεί ένα όριο. Μια διάκριση που πραγματοποιεί ο άνθρωπος για να διαχωρίσει τον εαυτό του από τα υπόλοιπα όντα. Πραγματοποιώντας αυτή τη διάκριση ο άνθρωπος δημιουργεί έναν χώρο εντός του οποίου μπορεί να υπάρξει ως ο εαυτό του. Εντός αυτού του προσδιορισμένου χώρου αυτό που συμβαίνει και εντέλει αυτό που θεμελιώνει τον ίδιο το χώρο είναι η διαδικασία δημιουργίας όντων η οποία ανοίγεται σε δύο κατευθύνσεις: α) προς την τελειοποίηση ή την βελτίωση των όντων που έχουν ήδη παραχθεί με φυσικό τρόπο και β) προς την δημιουργία νέων όντων διαμέσου μια δημιουργικής διαδικασίας ή οποία προσομοιώνει τις φυσικές διεργασίες παραγωγής των όντων. Οι δύο κατευθύνσεις δεν είναι δύο παράλληλοι δρόμοι που δεν συναντώνται ποτέ. Αντιθέτως το άνοιγμα προς τις δύο κατευθύνσεις είναι ταυτόχρονο και αλληλοσυμπληρούμενο.

Αλλά και αυτή η διαδικασία δημιουργίας όντων ανοίγεται επιπλέον και σε δύο τομείς. Δύο περιοχές τις οποίες έχουμε γνωρίσει με πολλά ονόματα και που συνήθως αντιπαραβάλλονται μεταξύ του: πνευματικό-υλικό, εσωτερικό-εξωτερικό είναι τα γνωστότερα ζεύγη των τομέων. Εδώ, όμως, θα αποφύγουμε αυτόν τον διαχωρισμό και θα ονομάσουμε τους τομείς, συμβολικό και χειροπιαστό. Στο πεδίο του συμβολικού εντάσσουμε ενδεικτικά την τέχνη, την θρησκεία, τη γλώσσα, την επιστημονική θεωρία, τη φιλοσοφία και στο πεδίο του χειροπιαστού εντάσσουμε την τεχνική και γενικώς όσα αντικείμενα μπορούν να κατασκευαστούν.

Σε σχέση με το συμβολικό πεδίο η πιο βαθιά ανάλυση είναι εκείνη του Κασίρερ. Αν αποδεχθούμε την υπόθεση του Κασίρερ σχετικά με την ουσία του ανθρώπου, ότι δηλαδή ο άνθρωπος δεν είναι απλώς ένα ζώον έχων λόγον αλλά ότι πολύ περισσότερο είναι ένα ον που δημιουργεί σύμβολα, τότε θα πρέπει να αποδεχθούμε και τις συνέπειες αυτού του συλλογισμού.

Η διαδικασία δημιουργίας όντων εντός του πεδίου του πολιτισμού ακολουθεί την διαδικασία της εξωτερίκευσης, όπως αναφέραμε προηγουμένως. Ως δημιουργός συμβόλων ο άνθρωπος δημιουργεί έναν δεύτερο κόσμο δίπλα σε αυτό που ονομάζουμε φυσικό κόσμο. Εκτός, από τα δέντρα, τα βουνά και τις

θάλασσες, υπάρχουν η λογοτεχνία, η μουσική και η θρησκεία. Εκτός από τα πράγματα υπάρχουν και οι λέξεις, που δημιουργούν ένα δικό τους αυτόνομο σύμπαν. Θα ήταν εντελώς ανόητο να αποδεχθούμε την άποψη ότι οι λέξεις αποτελούν απλώς ήχους ή ηχητική μεταγραφή της σκέψης ή μόνο εξωτερίκευσης της τελευταίας. Πολύ περισσότερο από όλα αυτά οι λέξεις υπάρχουν, όπως υπάρχει ο πλανήτης όπου κατοικούμε, ο ήλιος και τα αστέρια. Οι λέξεις είναι και αυτές όντα και ακριβώς για αυτόν τον λόγο ως δημιουργός συμβόλων ο άνθρωπος όχι μόνο δημιουργεί έναν νέο κόσμο δίπλα στον φυσικό κόσμο, αλλά και αυτόν τον ίδιο τον φυσικό κόσμο τον αναπαράγει συμβολικά.

Η διαδικασία δεν σταματά στο συμβολικό επίπεδο, αλλά συνεχίζεται και στο χειροπιαστό. Ήδη από το παράδειγμα που αναφέρει ο Μακλούαν σχετικά με το πως ο τροχός αποτελεί προέκταση των ποδιών μπορούμε να δούμε τι σημαίνει η δημιουργική διαδικασία στο επίπεδο του χειροπιαστού. Έχουμε τη δυνατότητα όχι μόνο να ονοματίσουμε, και για αυτό το λόγο να μετατρέψουμε σε σύμβολο, μια πέτρα ή ένα δέντρο, αλλά και να τα ξαναδημιουργήσουμε, μέσω μιας "τεχνητής" διαδικασίας, η οποία ακολουθεί τη φυσική δημιουργική διαδικασία. Στο χειροπιαστό επίπεδο η "μίμηση" της φυσικής δημιουργικής διαδικασίας σημαίνει ότι μπορούμε να δημιουργούμε τα ίδια "πράγματα" που "δημιουργεί" και η φύση και επιπλέον πως έχουμε τη δυνατότητα να δημιουργούμε νέα όντα που δεν υπάρχουν στη φύση και που πιθανώς δεν θα μπορούσαν ποτέ να έρθουν στην ύπαρξη διαμέσου της φυσικής δημιουργικής διαδικασίας.

Ο πολιτισμός λοιπόν αποτελεί ένα όριο που διακρίνει τον φυσικό από τον ανθρώπινο κόσμο. Εντός αυτού του προσδιορισμένου χώρου και μόνο μπορεί να υπάρξει ο άνθρωπος ως τέτοιος και εντός αυτού του χώρου συντελείται η ανθρώπινη δημιουργική διαδικασία, η οποία προσομοιάζει στη φυσική, αναπτύσσεται σε συμβολικό και σε χειροπιαστό επίπεδο και κατευθύνεται προς την τελειοποίηση ή την βελτίωση των όντων που έχουν ήδη παραχθεί με φυσικό τρόπο, αλλά και προς την δημιουργία νέων όντων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Από τη στιγμή που υποστηρίξαμε ότι πολιτισμός είναι ένας προσδιορισμένος χώρος προορισμένος για τον άνθρωπο υποχρεωτικά θα πρέπει να δούμε πως στέκεται σε αυτόν τον χώρο ο άνθρωπος. Ιδιαίτερα πως ο ίδιος ο άνθρωπος είναι συγχρόνως υποκείμενο και αντικείμενο της δημιουργικής διαδικασίας που περιγράψαμε προηγουμένως. Σε αυτό το πλαίσιο θα μας απασχολήσει ιδιαίτερος τρεις τεχνικές οι οποίες εφευρέθηκαν και αναπτύχθηκαν θεαματικά τα τελευταία 50 – 60 χρόνια και αφορά απολύτως το ανθρώπινο ον. Την κλωνοποίηση, την γενετική μηχανική και την τεχνητή γονιμοποίηση. Οι εξειδικευμένες λεπτομέρειες θα μείνουν έξω από το πεδίο του ενδιαφέροντός μου επειδή αυτό που με ενδιαφέρει περισσότερο είναι το πως η εμφάνιση αυτών των πρακτικών επηρεάζουν τη θέση του ανθρώπου εντός του πολιτισμού.

Οι αντιδράσεις απέναντι σε αυτές τις τεχνικές είναι πολύ μεγάλες επειδή κυριαρχεί ο φόβος. Η κλωνοποίηση και η γενετική μηχανική προκαλούν φόβους ότι στο μέλλον οι δύο τεχνικές θα χρησιμοποιηθούν από την εξουσία για να επιτύχει τον απόλυτο έλεγχο επί του ανθρώπου. Φοβόμαστε ότι στο μέλλον οι άνθρωποι θα κατασκευάζονται όπως τα αυτοκίνητα και ότι η συμπεριφορά τους θα έχει προκαθοριστεί πριν καν ακόμα κατασκευαστούν με επέμβαση στο γενετικό τους υλικό. Επιπλέον, επειδή οι πρακτικές αυτές έχουν ως αντικείμενο τους την ίδια, υπάρχει ο φόβος ότι στο μέλλον η ίδια η ζωή θα καταντήσει κάτι το βιομηχανικώς παραγόμενο προϊόν και συνεπώς η ζωή θα απαξιωθεί. Αυτός ο προβληματισμός εκφράζεται ήδη από τη δεκαετία του 1920 όταν σε ένα κείμενο του, όπου πραγματεύεται τη σχέση μεταξύ φύσης και τέχνης, ο Χάιντεγκερ αναφέρει: «Η τέχνη μπορεί μόνο να συνεργασθεί με τη φύση, μπορεί

περισσότερο ή λιγότερο να επεκτείνει την θεραπεία. Αλλά ως τέχνη ποτέ δεν μπορεί να αντικαταστήσει τη φύση και να γίνει η «αρχή» της υγείας ως τέτοιας. Αυτό θα μπορούσε να συμβεί μόνον αν η ίδια η ζωή κατανοούσε ένα τεχνητά παραγόμενο προϊόν. Ωστόσο, εκείνη την ίδια στιγμή δε θα υπήρχε πια υγεία, όπως δε θα υπήρχαν η γέννηση και ο θάνατος... Αν η ανθρωπότητα κατορθώσει κάτι τέτοιο, θα έχει φτάσει στο σημείο να εξατμίσει την ίδια την ουσία της και θα έχουμε φτάσει στην εποχή όπου το απολύτως ασήμαντο αξιολογείται ως το μόνο σημαντικό και όπου η διαφύλαξη αυτή της αξίας θεωρείται ως η ανθρώπινη κυριαρχία επί της γης»¹⁸ (197)

Ο πρωταρχικός ορισμός στην ερώτηση «τι είναι ο άνθρωπος» δόθηκε από τον Αριστοτέλη. Ο άνθρωπος είναι «ζώνον έχων λόγον». Καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας της η φιλοσοφία στάθηκε αποκλειστικά στο δεύτερο μέρος της φράση και η λέξη «λόγος» αναλύθηκε ως τα έσχατα όρια της, αν και, εν τέλει, επικράτησε η σημασία του «λόγου» ως λογικό. Η ουσιαστικότερη ερμηνεία για το τι σημαίνει «λόγος» είναι εκείνη του Μάρτιν Χάιντεγκερ. Για τον Χάιντεγκερ λόγος σημαίνει «κάνω φανερό, μιλώντας, αυτό για το οποίο γίνεται λόγος. Ο λόγος επιτρέπει να ιδωθή κάτι, αυτό δηλαδή, για το ποίο γίνεται λόγος και το κατορθώνει είτε για τον ομιλούντα (μεσάζοντα) είτε για όσους συνομιλούν. Η ομιλία επιτρέπει σε κάτι να ιδωθή από...: δηλαδή επιτρέπει να δούμε κάτι από αυτά για τα οποία γίνεται λόγος. Με την ομιλία (απόφανσις), κατά το μέτρο που είναι γνήσια, αυτό που λέγεται έχει αντληθεί από αυτό για το οποίο γίνεται λόγος, έτσι ώστε η ομιλούσα κοινοποίηση κάνει φανερό με λεγόμενα αυτό για το οποίο μιλά, κι έτσι το κάνει προσιτό στους άλλους»¹⁹. Στη συνέχεια ο Χάιντεγκερ αναφέρει ότι μόνο επειδή ο λόγος φανερώνει κάτι από αυτό για το οποία μιλά «μπορεί να σημαίνει λογικό. Κι επειδή ακόμα ο λόγος δεν χρησιμοποιείται μόνο με τη σημασία του λέγειν, παρά και με τη σημασία του λεγομένου (του εκτιθέμενου σαν τέτοιου), κι επειδή τούτο δεν είναι άλλο από το υποκείμενον, που βρίσκεται εκάστοτε ήδη ως παρευρισκόμενο στα θεμέλια κάθε πρόσβασης, κατά την οποία απευθυνόμαστε λεκτικά και διαλεγόμαστε ο

---

18 Χάιντεγκερ, Μ., "On the Essence and Concept of Φύσις, in Aristotle's Physics B, 1, στο Pathmarks, Cambridge University Press, 1998, σελ. 192

19 Χάιντεγκερ, Μ., "Είναι και χρόνος", Δωδώνη, 1978-1985, τ 1, σελ. 70

λόγος ως λεγόμενον σημαίνει την αιτία, τη ratio. Κι επειδή τελικά ο λόγος ως λεγόμενον μπορεί επίσης να σημαίνει αυτό που επικαλούμαστε λεκτικά ως κάτι, που γίνεται συνεπώς ορατό μες στο σχετισμό του με κάτι, ο λόγος αποκτά τη σημασία της αναφοράς και της σχέσης».

Από τη στιγμή που λόγος σημαίνει επιτρέπω σε κάτι να φανερωθεί ως αυτό το ίδιο τότε ο άνθρωπος, όντας ένα ον που διαθέτει λόγο, είναι επίσης εκείνο τον ον που φέρνει στο φως, που αποκαλύπτει την αιτία αυτών για τα οποία ομιλεί και συγχρόνως τη σχέση που συνδέει αυτό για το οποίο ομιλεί με άλλα πράγματα. Απλούστερα: ο άνθρωπος, όντας ένα ον που μπορεί να λέει, φέρνει στο φως, κάθε φορά που πραγματικά μιλάει, την ουσία των πραγμάτων. Την αποκαλύπτει ως αυτή την ίδια και την τοποθετεί στο αναφορικό εκείνο πλαίσιο εντός του οποίου η ουσία που αποκαλύπτεται σχετίζεται με άλλα πράγματα.

Ακόμη περισσότερο, ο άνθρωπος, ως εκείνο το ον που διαθέτει λόγο, έχει τη δυνατότητα, να ομιλεί για τον εαυτό του. Δηλαδή, να αποκαλύπτει τη δική του ουσία και τη σχέση της με άλλα όντα. Αλλά όχι μόνο τη δυνατότητα. Ως ένα ον που έχει λόγο, που δηλαδή περιέχεται, συνεχεται και ενέχεται εντός του λόγου, ο άνθρωπος έχει ως τέλος (με την αρχαιοελληνική έννοια της λέξης) να ομιλεί για τον εαυτό του, δηλαδή να αποκαλύπτει (και κυρίως να αποκαλύπτει στον ίδιο του τον εαυτό) την ουσία του.

Είπαμε ήδη ότι η έννοια του λόγο έχει αναλυθεί επί μακρόν και μάλιστα από τους μεγαλύτερους στοχαστές. Όμως, δεν έχει προχωρήσει τόσο η ανάλυση της λέξης «ζών». Παρασυρόμενοι από τις εύκολες μεταφράσεις θεωρούμε τη συγκεκριμένη λέξη αυτονόητη και τις έχουμε δώσει μια εντελώς βιολογική διάσταση. Συνήθως μεταφράζουμε την αρχαιοελληνική φράση ως: «Ο άνθρωπος είναι ένα ζώο που διαθέτει λογική», και αν για τη σημασία του λόγου πολλά πράγματα έχουν διασαφηνιστεί το «ζών» παραμένει ακόμα κρυμμένο, πίσω από την ταύτισή του με το σύνολο της πανίδας. Έχουμε συνηθίσει να αποκαλούμε αυτό το σύνολο «ζώα» και θεωρούμε ότι το «ζών» του Αριστοτέλη είναι ίδιο με όσα εμείς, εδώ και αιώνες, αποκαλούμε ζώα.

Ακόμη περισσότερο, είναι, εδώ και πολλούς αιώνες, κοινώς αποδεκτό ότι η «ζωή» υπάρχει σε όλο τον φυσικό κόσμο. Εννοώ, ότι πιστεύουμε πως η ζωή είναι κάτι που το συναντούμε παντού στον φυσικό κόσμο (ο οποίος έχει ταυτιστεί με τη φύση) και ότι μάλιστα είναι ένα ιδιαίτερο φυσικό φαινόμενο ή για να είμαστε πιο ακριβείς το σημαντικότερο και πιο ιερό φυσικό φαινόμενο. Ωστόσο, αυτή η στάση είναι εξαιρετικά παραπλανητική για την ουσία της ζωής και ακόμη περισσότερο για την ουσία του ανθρώπου.

Όταν λέμε ότι η ζωή είναι ένα φυσικό φαινόμενο και ότι είναι δυνατόν να την εντοπίσουμε σε μια μεγάλη έκταση του φυσικού κόσμου, εντός της οποίας περιλαμβάνονται τα «ζώα», δεν κάνουμε τίποτε άλλο από τα αφαιρούμε από τη ζωή κάθε αξία. Θεωρούμε ότι στον φυσικό κόσμο και για τα όντα αυτού του κόσμου η ζωή είναι κάτι το ιδιαίτερο. Στην πραγματικότητα για αυτό που άσκεπτα αποκαλούμε Φύση η ζωή και ο θάνατος δεν έχουν διαφορά. Γνωρίζουμε, από τη βιολογία, ότι τα σώματα των «ζώων» και του ανθρώπου αποτελούνται από διάφορα χημικά στοιχεία. Αλήθεια τι σημασία έχει για τη φύση αν αυτά τα στοιχεία, ενωμένα με διάφορους συγκεκριμένους τρόπους, δημιουργούν πράγματα που μπορούν να κινούνται και να τρέφονται ή αν υπάρχουν σε άλλη μορφή, όπως το χρώμα και το νερό; Η απάντηση είναι καμία. Λέγοντας ότι τα «ζώα» έχουν πραγματικά ζωή, δεν κάνουμε τίποτε άλλο από το να υποβιβάζουμε τη ζωή στο επίπεδο της απλής χημικής ένωσης. Για να μπορέσουμε, ίσως, κάποια στιγμή να δώσουμε μια αυθεντική απάντηση, στο ερώτημα «τι είναι ζωή;» θα πρέπει πρώτα να τοποθετήσουμε την έννοια της ζωής σε σωστές βάσεις.

Επιστρέφοντας στον αριστοτελικό ορισμό περί του ανθρώπου θα ήθελα να επικεντρωθώ στο πρώτο μισό. Το «ζώνον» δεν μπορεί καθόλου να εννοηθεί με την κοινή έννοια και να ταυτιστεί με τα «ζώα», ως εάν ο άνθρωπος να είναι άλλο ένα ζώο, που απλώς τυγχάνει να έχει και λογική. Το «ζώνον» δεν είναι ένα οποιοδήποτε ον, αλλά αποκλειστικά ο άνθρωπος, γιατί ο άνθρωπος, και μόνον αυτός είναι το *ον που ζει*. Σκεπτόμενοι το «ζώνον» ως το ον που ζει θα μπορέσουμε να φτάσουμε στην αποκάλυψη της ουσίας του ανθρώπου. Έτσι,

λοιπόν, ο άνθρωπος είναι το όν που ζει έχοντας λόγο (ήδη αναφέραμε πως είναι δυνατόν να ερμηνευθεί η έννοια του λόγου). Η ζωή είναι ιδίον του ανθρώπου και ο άνθρωπος είναι το μοναδικό από τα όντα που ζει. Αυτό δεν σημαίνει ότι τα υπόλοιπα όντα δεν υπάρχουν, απλά ότι ο άνθρωπος είναι το μοναδικό ζων όν, επειδή , μόνο αυτός έχει τη δυνατότητα να ομιλήσει, με την αποκαλυπτική έννοια της ομιλίας, περί της ζωής, δηλαδή να κάνει φανερό αυτό που είναι η ζωή. Ο άνθρωπος είναι μοναδικό όν που ζει επειδή όντας ζωντανός έχει τη δυνατότητα να κάνει χρήση του λόγου και να ομιλήσει για τον ίδιο του τον εαυτό και να αποκαλύψει στον εαυτό του την ουσία του. Η ζωή είναι πεδίο εντός του οποίου εκφέρεται ο λόγος και ο λόγος είναι το πεδίο εντός του οποίου εκτυλίσσεται η ζωή. Μέσα σε αυτόν τον χώρο που διανοίγεται από τη ζωή και το λόγο μπορεί να υπάρξει ο άνθρωπος ως τέτοιος.

Η ταύτιση του «ζών» με τα ζώα και η ερμηνεία του αριστοτελικού ορισμού περί του ανθρώπου ως ένα ζώο που διαθέτει λογική δημιούργησε τις συνθήκες εκείνες για να αναδειχθεί στην εποχή μας ο μεγαλύτερος κίνδυνος για την ανθρώπινη ύπαρξη. Θεωρώντας τον άνθρωπο ως ένα ιδιάζον ζώο και τοποθετώντας πάνω σε αυτό το ζώο το λόγο δημιουργήθηκε ένα τερατούργημα. Το ζωικό μέρος συνδέθηκε με το σώμα και με κατώτερα συναισθήματα, ενώ στον λόγο προσδόθηκαν όλα τα ανώτερα χαρίσματα, που, με μια λέξη, ονομάζονται πνεύμα. Έτσι, όμως, το ανθρώπινο σώμα και τα σώματα των «ζώνων» θεωρήθηκαν ίδια και τότε άνοιξε ο δρόμος για να μελετηθούν και να ερευνηθούν ως ίδια. Ιδιαίτερα μετά την δαρβινική θεωρία και την εγκαθίδρυση της Βιολογίας ως επιστήμης της ζωής το ανθρώπινο σώμα έγινε αντικείμενο μελέτης, όπως και το σώμα ενός ποντικού ή ενός βατράχου. Στη συνέχεια το ανθρώπινο σώμα χωρίστηκε σε κύτταρα, σε χρωμοσώματα, σε DNA και εν τέλει σε γονίδια. Επειδή, εξ αρχής θεωρήθηκε ότι η ζωή είναι ένα καθολικό φυσικό φαινόμενο και επειδή θεωρήθηκε ότι και τα «ζώα» ζουν και επειδή τα «ζώα» δεν έχουν λόγο αλλά μόνο το σώμα τους, η έννοια της ζωής ταυτίστηκε με το ζωικό σώμα (ακόμη περισσότερο επειδή θεωρήθηκε ότι βασικό χαρακτηριστικό της ζωής είναι η κίνηση). Όντας η επιστήμη που ασχολείται με το σώμα και τις λειτουργίες του η Βιολογία θεωρήθηκε επιστήμη της ζωής. Βέβαια, η ζωή υποβιβάστηκε πλέον εντελώς στο επίπεδο των χημικών στοιχείων και ενώσεων

και το επόμενο, αναπόφευκτο βήμα, ήταν η χειραγώγηση αυτών των ενώσεων και προσπάθεια για τη δημιουργία «τεχνητής ζωής», όπως δείχνουν τα επιτεύγματα της γενετικής μηχανικής και της μοριακής βιολογίας.

Όσοι τάσσονται αναφανδόν υπέρ της γενετικής μηχανικής, αλλά και όσοι την απορρίπτουν βλέπουν την ανθρώπινη ζωή από την ίδια σκοπιά: εκείνη του, εξισωμένου με τα ζώα, σώματος. Αγνοούν ότι εντός του λόγου και δια του λόγου ακόμη και το ανθρώπινο σώμα παύει να είναι ένα απλό συνάθροισμα χημικών στοιχείων.

Ωστόσο, εδώ εμφανίζεται ένα παράδοξο γεγονός. Ακριβώς επειδή η ζωή είναι αποκλειστικά η ανθρώπινη ζωή και είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τον λόγο σε όλες του τις σημασίες, συνεπώς και με τη γλώσσα, τότε μπορούμε να ισχυριστούμε ότι η ζωή είναι ένα πολιτισμικό φαινόμενο. Ως πολιτισμικό φαινόμενο ακόμη και η ζωή δεν θα μπορούσε να εξαιρεθεί από τις διαδικασίες ανα παραγωγής της φύσης που συμβαίνουν εντός του πολιτισμού.

Πάντως σε σχέση με τις γενετικές πρακτικές και πως αυτές επηρεάζουν τη θέση του ανθρώπου εντός του πολιτισμού, αυτό που επιμελώς επιμένουμε να αγνοούμε είναι ότι όσα η κλωνοποίηση και η γενετική μηχανική υπόσχονται ότι θα πραγματοποιήσουν, έχει συμβεί σε συμβολικό επίπεδο εδώ και πολύ καιρό. Μπορούμε να βρούμε αυτήν την συμβολική αναπαραγωγή σε δύο ιδιαιτέρως πεδία της συμβολικής δραστηριότητας. Το ένα είναι η λογοτεχνία και τη τέχνη.

Ήδη από αρχαιοτάτων χρόνων υπάρχουν μύθοι για ανθρώπου με υπερφυσικές δυνάμεις που μπορούν να πετούν ή να τρέχουν πολύ γρήγορα ή να είναι ακόμα και άτρωτοι (με χαρακτηριστικό παράδειγμα τον Αχιλλέα). Αυτοί οι μύθοι μεταγράφονται στον 20ο αιώνα με την εμφάνιση των κόμικς. Οι υπερήρωες των χρωματισμένων καρτέ είναι υπεράνθρωποι των οποίων, τις περισσότερες φορές, το γενετικό υλικό έχει υποστεί μετάλλαξη, εκούσια ή ακούσια. Ακόμα και στη λογοτεχνία υψηλού επιπέδου υπάρχει η ιδέα του μετασχηματισμού σώματος ή ακόμα και η δημιουργία ενός νέου ζωντανού

όντος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο “Φράνκενστάιν” της Μαίρη Σέλλεϋ και στον 20 αιώνα ο “Γενναίος Νέος Κόσμος” του Άλντους Χάξλεϋ. Πέρα από τη διαμάχη για την καλλιτεχνική αξία αυτών των έργων, που δεν θα μας απασχολήσει εδώ, υπάρχει το γεγονός ότι εδώ και αιώνες έχουμε συνηθίσει να μεταμορφώνουμε το σώμα μας με έναν τρόπο που υπόσχονται να το κάνουν πολλοί από τους γενετιστές και φοβούνται ότι θα κάνουν πολλοί από τους πολεμίους τους. Στο συμβολικό επίπεδο η κλωνοποίηση και ο γενετικός προγραμματισμός έχουν ήδη επιτευχθεί.

Εκτός, όμως, από την λογοτεχνία υπάρχει άλλο ένα πεδίο που μας έχει προετοιμάσει για την κυριαρχία των γενετικών τεχνικών: η φιλοσοφία. Μάλιστα, η φιλοσοφία ήδη από τις απαρχές τις αναφέρεται στις γενετικές πρακτικές και όχι ένα οποιοδήποτε φιλοσοφικό κείμενο αλλά το κείμενο που θεμελιώνει την δυτική φιλοσοφία, την πολιτική θεωρία, την ηθική θεωρία και της θεωρία περί της δικαιοσύνης. Το κείμενο αυτό δεν είναι άλλο από την “Πολιτεία” του Πλάτωνα.

Σε αυτό το έργο ο Πλάτων πραγματεύεται τους όρους για την ίδρυση μιας άριστης πολιτείας. Ενός κράτους θα λέγαμε που προσφέρει στους πολίτες του δικαιοσύνη, ασφάλεια, ειρήνη και ελευθερία. Στα πλαίσια του προγράμματος του ο Πλάτων χωρίζει του πολίτες αυτού του κράτους σε τρεις τάξεις: τις παραγωγικές τάξεις, τους φύλακες και τους άρχοντες. Όσοι ανήκουν στην πρώτη τάξη ασχολούνται με την παραγωγή και διανομή των προϊόντων ώστε να μην λείπει τίποτε από την πόλη. Οι φύλακες ασχολούνται με την ασφάλεια της πόλης τόσο εσωτερική όσο και εξωτερική. Οι καλύτεροι των φυλάκων γίνονται οι άρχοντες που φροντίζουν για την θέσπιση σοφών και δίκαιων νόμων και τη διατήρηση της δικαιοσύνης εντός της πόλης. Τα όρια μεταξύ των τάξεων είναι αυστηρά προσδιορισμένα. Ένας πολίτης μπορεί να ανήκει σε μία μόνο τάξη, ανάλογα με τις ικανότητές του, και να ασχολείται μόνο με τη δουλειά που του έχει ανατεθεί και μάλιστα να την πραγματοποιεί προς όφελος της πόλης και όχι προς δικό του. Τα παιδιά τοποθετούνται στην τάξη που τους ταιριάζει αφού παρακολουθηθούν για κάποιο διάστημα, ώστε να διαπιστωθούν οι ικανότητές τους. Μέχρι εδώ όλα καλά. Τα πράγματα φαίνεται

να είναι βέβαια κάπως περιορισμένα για τους κατοίκους αυτής της πόλης, αλλά οι προσωπικές θυσίες θεωρούνται αναγκαίες για μια ειρηνική και δίκαιη ζωή. Τα προβλήματα αρχίζουν όταν ο Πλάτωνας εφευρίσκει έναν τολμηρό, όχι μόνο για την εποχή του, τρόπο για να εξασφαλίσει τη διαιώνιση της άριστης πόλης. Σύμφωνα, με ο σκεπτικό του, για να συνεχίσει η πόλη να είναι άριστη θα πρέπει τα παιδιά που γεννιούνται να είναι και εκείνα άριστα, σωματικά και διανοητικά. Έτσι, προχωράει προς τη θέσπιση ενός φοβερού νόμου. Δεν θα έχουν το δικαίωμα τεκνοποιίας όλοι παρά μόνοι οι καλύτεροι μεταξύ των κατοίκων της πόλης.

«...οι καλύτεροι άνδρες πρέπει να έρχονται σε όσο το δυνατόν συχνότερη επαφή με τις καλύτερες γυναίκες, ενώ για τους χειρότερους και τις χειρότερες πρέπει να ισχύει το αντίθετο, κι όσα παιδιά γεννιούνται από τους πρώτους να τα μεγαλώνουν, όσα, όμως, από τους δεύτερους όχι, αν είναι να κρατηθεί το κοπάδι σε όσο το δυνατόν καλύτερη κατάσταση, κι όλα αυτά να γίνονται χωρίς κανείς να το παίρνει είδηση, εκτός από τους ίδιους τους άρχοντες, προκειμένου η αγέλη των φυλάκων να μην αναστατώνεται κατά το δυνατόν καθόλου». αναφέρεται στην "Πολιτεία"²⁰.

Ας δούμε λίγο πιο προσεκτικά τις ακριβώς μας λέει ο Πλάτων σε αυτό το απόσπασμά της «Πολιτείας». Πρώτον, πρέπει να ενθαρρύνεται η συχνή ερωτική επαφή των ανώτερων ανδρών με τις ανώτερες γυναίκες και να αποφεύγεται η ερωτική επαφή μεταξύ των κατώτερων κοινωνικών τάξεων. Στην «Πολιτεία» αυτοί οι ανώτεροι άνδρες και οι ανώτερες γυναίκες είναι φύλακες της πόλης, τάξη από την οποία προέρχονται και οι άρχοντες. Συνεπώς οι φύλακες θα έχουν το δικαίωμα της ικανοποίησης της ερωτικής επιθυμίας και της τεκνοποιίας, ενώ όλοι οι υπόλοιποι όχι. Μάλιστα, τα παιδιά που θα γεννούν οι φύλακες θα μεγαλώνουν κανονικά, ενώ αν τύχει και γεννηθεί κάποιο παιδί από γυναίκα που ανήκει στις κατώτερες τάξεις αυτό θα θανατώνεται. Η μέθοδος αυτή είναι, όντως εξαιρετικά σκληρή, ωστόσο, θα πρέπει να προσέξουμε πολύ πριν επιρρίψουμε στον Πλάτωνα κάποια από τις κατηγορίες του συρμού περί

---

20 Πλάτων, "Πολιτεία", 459d, 7-9 και 459e, 1-3

φασιστικής ιδεολογίας. Οι λόγοι για τους οποίους ο Πλάτων προτείνει ένα τέτοιο σύστημα είναι εντελώς ξεκάθαροι από την αρχή του έργου. Ο στόχος είναι η άριστη «Πολιτεία» όπου όλοι, και όχι μόνο μια ορισμένη κοινωνική τάξη, θα ζουν με σοφία, σωφροσύνη, ανδρεία και, το σημαντικότερο, δικαιοσύνη. Στην άριστη πολιτεία, οι φύλακες δεν είναι υπεράνω των άλλων πολιτών και σε καμία περίπτωση δεν είναι τύραννοι. Απλώς τυγχάνει να είναι, σωματικά και διανοητικά, οι καταλληλότεροι για την διακυβέρνηση και την προφύλαξη της πόλης και επειδή για να επιβιώσει η πόλη είναι απαραίτητο να αποτελείται από πολίτες άξιους να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της είναι λογικό να δίνεται το δικαίωμα της τεκνοποιίας σε όσους είναι ήδη περισσότερο προικισμένοι από τους υπόλοιπους. Τέλος, για να μη δημιουργηθεί αναστάτωση στην πόλη η πρακτική αυτή θα πρέπει να παραμένει κρυφή και να είναι γνωστοί μόνο στους άρχοντες. Η τελευταία αυτή πρόταση είναι σκοτεινή και χρήζει ίσως κριτικής. Ωστόσο, θα πρέπει να θυμόμαστε πάντα, ότι οι άρχοντες είναι επιστήμονες. Είναι εκείνοι οι οποίοι γνωρίζουν ποιο είναι καλό της πόλης και λαμβάνουν τις αποφάσεις τους μόνο με αυτόν τον γνώμονα. Πηγαίνοντας ένα βήμα παραπέρα θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι άρχοντες της τέλει πόλης μοιάζουν με αυτόν που στην «Πολιτεία» σχεδιάζει αυτή την άριστη πόλη: τον Σωκράτη.

Παρατηρούμε ότι η μέθοδος που προτείνει ο Πλάτων για την παραγωγή άξιων απογόνων που θα εγγυώνται την επιβίωση της άριστης πολιτείας μοιάζει πολύ με την μέθοδο που ακολουθούν οι κτηνοτρόφοι για τη δημιουργία της καλύτερης ράτσας ζώων ζευγαρώνοντας τα πιο δυνατά και ικανά μεταξύ τους. Ηδη από την αρχαιότητα υπάρχει η προοπτική του ελέγχου των αριθμών των γεννήσεων και τον επηρεασμό της τεκνοποιίας προς την κατεύθυνση της δημιουργίας ανώτερων, σωματικά και πνευματικά, ανθρώπων. Εδώ θα μπορούσε να ανεβρεθεί και μια απάντηση σε όσους μιλούν για απαξίωση της ζωής αν τελικά οι γενετικές πρακτικές επικρατήσουν.

Αν αυτή η απαξίωση είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την κλωνοποίηση, τη γενετική μηχανική και γενικότερα τις γενετικές πρακτικές, τότε δεν είναι κάτι νέο. Η απαξίωση της ζωής είναι υπάρχει ήδη στην «Πολιτεία» και υπάρχει στις απαρχές της δυτικής φιλοσοφίας. Ο δυτικός τρόπος ζωής και σκέψης φέρει μαζί

του, ήδη από τη γέννηση του, την ιδέα της απαξίωσης της ζωής και του γενετικού ελέγχου τόσο του σώματος όσο και του πνεύματος.

Ο Πλάτωνας προχωράει ακόμη περισσότερο στον συλλογισμό του διακηρύσσοντας την κοινοκτημοσύνη των γυναικών και των παιδιών. «Οι γυναίκες τούτων των ανδρών πρέπει όλες να είναι κοινές για όλους και καμιά τους να μην συζεί κατ' ιδίαν με κανένα. Και τα παιδιά πάλι να τα έχουν και αυτά από κοινού και κανένας γονιός να μην ξέρει το παιδί που έχει γεννηθεί από αυτόν ούτε και κανένα παιδί το γονέα του». ο φιλόσοφος εξηγεί ότι αυτό το μέτρο είναι αναγκαίο προκειμένου να μην υπάρχει καμιά ιδιοκτησία μεταξύ του σώματος των φυλάκων. Αυτοί δεν επιτρέπεται να λένε «δικό μου» και «όχι δικό μου». Οι φύλακες, ταγμένοι να υπηρετούν, να προστατεύουν και να διακυβερνούν την πόλη, πρέπει πάντοτε να προστατεύονται από τη διαφθορά που επιφέρει η ιδιοκτησία οποιουδήποτε είδους. Δεν μπορούν να έχουν δικές τους γυναίκες γιατί γυναίκες τους είναι όλες οι γυναίκες της πόλης. Δεν μπορούν να έχουν δικά τους παιδιά γιατί παιδιά τους είναι όλα τα παιδιά της πόλης.

Βέβαια οι αντιρρήσεις προς τη δομή της άριστης πόλης και ιδιαίτερα σε σχέση με την τεκνοποιία γεννώνται πολύ γρήγορα. Οι πρώτες αμφισβητήσεις της τέλει πολιτείας θα έρθουν μέσα από την ίδια την Ακαδημία και από τον κορυφαίο μαθητή του Πλάτωνα τον Αριστοτέλη. Στα «Πολιτικά» ο Αριστοτέλης εκφράζει τέσσερις αντιρρήσεις σχετικά με την κοινοκτημοσύνη των γυναικών και των παιδιών. Πρώτη αντίρρηση: η απόλυτη ενότητα, εκείνη δηλαδή που κατά τον Πλάτωνα επιτυγχάνεται όταν όλη η πόλη υπάρχει ως μια οικογένειας, στην πραγματικότητα συντελεί στην αποδιάρθρωση της πόλης. Η σχετική ενότητα είναι προτιμότερη γιατί αφήνει περιθώρια κινήσεων στον πολίτη²¹. Δεύτερη αντίρρηση: η κοινοκτημοσύνη οδηγεί και αυτή στην καταστροφή της πόλης διότι «ελάχιστα φροντίζουν οι άνθρωποι για κάτι που είναι κοινό σε πολλούς. Για τα δικά τους, όμως, φροντίζουν πάρα πολύ, αλλά για τα κοινά λιγότερο, εφόσον δεν έχουν σχέση με το προσωπικό τους συμφέρον. Εκτός των

---

21 Αριστοτέλης, «Πολιτικά», 1261b, 5-15

άλλων, τα παραμελούν περισσότερο επειδή ελπίζουν πως κάποιος άλλος θα αναλάβει τη φροντίδα τους»²². Τρίτη αντίρρηση: αν κάθε ένας από τους άνδρες μπορεί να αποκαλέσει υιούς του όλα τα παιδιά τότε όλοι οι άνδρες θα δείξουν αδιαφορία προς όλα τα παιδιά. Επιπλέον, θα εμφανιστεί η τάση να αποκαλούν υιούς τους όσους αναδεικνύονται σωματικά και πνευματικά, ενώ θα αποκηρύξουν τους υπόλοιπους που πιθανώς να είναι λιγότερο προικισμένοι²³. Τέταρτη αντίρρηση: ο κίνδυνος της αιμομιξίας. «Πως θα ξεχωρίζουν οι γονείς τα παιδιά τους και τα αδέρφια τις αδελφές τους, ώστε να αποφευχθεί η αιμομιξία;», ρωτάει ο Αριστοτέλης.

Η πρώτη αντίρρηση του Αριστοτέλη δεν μπορεί να κριθεί. Δεν αποσαφηνίζει πουθενά γιατί η απόλυτη ενότητα της πόλης οδηγεί στην καταστροφή της και συνεπώς δεν μπορεί να ασκηθεί σοβαρή κριτική σε κάτι που μοιάζει περισσότερο με προσωπική άποψη παρά με τεκμηριωμένη φιλοσοφική θέση. Η δεύτερη και τη τρίτη αντίρρηση δεν λαμβάνει υπ' όψιν της τις προϋποθέσεις που έχει θέσει Πλάτων όταν οικοδομεί την άριστη πόλη. Ο Πλάτων μιλάει ευθύς εξ αρχής για μια παιδεία που θα προσανατολίζεται προς το αγαθό και το ωραίο και στην οποία θα ασκούνται οι φύλακες αλλά και όλοι οι πολίτες. Κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης τους οι φύλακες θα εξασκηθούν στην αποκήρυξη οποιουδήποτε αισθήματος ιδιοκτησίας και στην καλλιέργεια της σοφίας, της σωφροσύνης, της ανδρείας και εν τέλει, και ως παρελκόμενο όλων αυτών, της δικαιοσύνης. Οι φύλακες έχουν ως μοναδικό σκοπό της ζωής τους την διαφύλαξη της πόλης.

Η μόνη αντίρρηση που έχει βάση είναι εκείνη περί του εξαιρετικά μεγάλου κινδύνου της αιμομιξίας αφού οι γονείς δε θα γνωρίζουν ποια είναι τα παιδιά τους και τα παιδιά ποια είναι τα αδέρφια τους. Όντως, αυτό είναι ένα πολύ σοβαρό ζήτημα από πολιτική, ηθική, θρησκευτική και βιολογική σκοπιά. Στην αρχαιότητα το πρόβλημα ήταν άλυτο και το πιθανότερο είναι ότι σε ένα καθεστώς κοινοκτημοσύνης των γυναικών και των παιδιών, όπως αυτό που περιγράφει ο Πλάτωνας, οι αιμομιξίες θα ήταν αρκετές με αποτέλεσμα τον

---

22 .Ο.π. 1261b, 40-46
23 Ο.π. 1262a, 1-15

εκφυλισμό της πόλης. Ωστόσο, αυτό το πρόβλημα έχει λύση. Μια λύση που μόνο ο 20^{ος} αιώνας μπόρεσε να βρει.

Η λύση αυτή προέρχεται από το χώρο της τέχνης και μπορούμε να τη βρούμε στον «Γενναίο Νέο Κόσμο» του Άλντους Χάξλεϋ. Σε αυτό το εξαιρετικά σημαντικό έργο, η αξία του οποίου δεν έχει αναγνωρισθεί ακόμη, ο Χάξλεϋ πραγματοποιεί καλλιτεχνικά το πλατωνικό όραμα της κοινοκτημοσύνης των γυναικών και των παιδιών. Μάλιστα, στο «Γενναίο Νέο Κόσμο» τα προβλήματα που βρίσκει ο Αριστοτέλης στην πλατωνική θεωρία ξεπερνώνται.

Στο «Γενναίο Νέο Κόσμο» δεν υπάρχουν γάμοι, με την εδώ και αιώνες παγιωμένη έννοια της λέξης. Αντιθέτως ο καθένας είναι ελεύθερος να έρθει σε ερωτική επαφή με όποιον ή όποια επιθυμεί και να αλλάζει όσους ερωτικούς συντρόφους επιθυμεί. Το κεντρικό σύνθημα του νέου κόσμου είναι «Όλοι ανήκουν σε όλους». Να λοιπόν που ισχύει η κοινοκτημοσύνη των γυναικών (και αντίστοιχα των ανδρών). Αφού όλοι ανήκουν σε όλους τότε δεν μπορεί να τεθεί θέμα «ιδιοκτησίας» μιας γυναίκας από έναν άνδρα ή το αντίστροφο. Κανείς άνδρας δεν μπορεί να πει «αυτή είναι η γυναίκα μου» και καμία γυναίκα δεν μπορεί να πει «αυτός είναι ο άνδρας μου».

Στον «Γενναίο Νέο Κόσμο» έχει επιλυθεί και το πρόβλημα της κοινοκτημοσύνης των παιδιών. « Η απάντηση είναι ότι δεν θα υπάρχουν γονείς και παιδιά και πράγματι στον γενναίο, νέο κόσμο αυτό ισχύει. Η τεκνοποιία δεν είναι άμεση συνέπεια της συνουσίας. Η σεξουαλική πράξη δεν είναι απαραίτητη σε αυτόν τον κόσμο για την αναπαραγωγή. Η σεξουαλική πράξη έχει αποσυνδεθεί πλήρως από την τεκνογονία και υπάρχει μόνο για την ηδονή και την απόλαυση που προσφέρει. Η αναπαραγωγή έχει ανατεθεί εξ' ολοκλήρου στις κρατικές υπηρεσίες. Οι άνθρωποι πλέον δεν γεννιούνται αλλά παράγονται, σε ένα εργοστάσιο, με συγκεκριμένες προδιαγραφές. Η μέθοδος που χρησιμοποιείται είναι η συνεχής κατάτμηση του γονιμοποιημένου ωαρίου, έτσι ώστε κάθε νέο τμήμα να πολλαπλασιάζεται συνεχώς έως ότου φτάσει να αποδώσει ένα έμβρυο. Στον γενναίο, νέο κόσμο από κάθε ένα γονιμοποιημένο ωάριο προκύπτουν 12 έμβρυα. Επιπλέον, το κάθε έμβρυο υπόκειται σε μια

βιολογική διεργασία κατά την οποία καθορίζονται τόσο τα εξωτερικά χαρακτηριστικά του μελλοντικού ανθρώπου, όσο και άλλα, πιο σύνθετα χαρακτηριστικά, όπως η διανοητική του ικανότητα και η συμπεριφορά. Όλα όσα αναφέρουμε και περιγράφει εκτενώς ο Χάξλεϋ αποτελούν το ευχολόγιο των γενετιστών της εποχής μας.

Μετά από όλα αυτά καταλήγουμε στις εξής διαπιστώσεις: α) στη λογοτεχνία, δηλαδή σε συμβολικό επίπεδο, η γενετική τροποποίηση του ανθρώπου έχει επιτευχθεί. Αυτό σημαίνει ότι έχει ήδη ανοιχτεί ο δρόμος για να επιτευχθεί στο τέλος και η χειροπιαστή γενετική τροποποίηση. β) Ο έλεγχος του ανθρώπινου σώματος και πνεύματος με τη χρήση γενετικών πρακτικών βρίσκεται στα θεμέλια της δυτικής φιλοσοφίας, τα οποία αποτελούν συγχρόνως και θεμέλια του δυτικού τρόπου ζωής. Η "Πολιτεία" δεν απλώς ένα φιλοσοφικό έργο ούτε μόνο το μείζον έργο ενός από τους κορυφαίους φιλοσόφους της ιστορίας. Η "Πολιτεία" θέτει τις βάσεις για όλες τις πολιτικές και ηθικές θεωρίες που εμφανίστηκαν από τότε και για το λόγο αυτό όσα γράφονται στην "Πολιτεία" επηρεάζουν ακόμα, έκδηλα ή όχι, τον τρόπο με τον οποίο σκεπτόμαστε και ως εκ τούτου τον τρόπο με τον οποίο έχουμε οργανώσει τη ζωή μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Στο πρώτο κεφάλαιο συνδέσαμε την έννοια του πολιτισμού με την πόλη υποστηρίζοντας ότι πολιτισμός είναι ο χώρος εντός του οποίου μόνον ο άνθρωπος μπορεί να ζήσει και πως η πόλη μόνο κατ' αυτόν τον τρόπο μπορεί να εννοηθεί, ως δηλαδή ένας χώρος πολιτισμού, όπου ο άνθρωπος αφήνεται να είναι ο εαυτός του. Για να εξερευνήσουμε το πως επηρεάζεται η θέση του ανθρώπου στον πολιτισμό από την εμφάνιση των νέων γενετικών πρακτικών είναι απαραίτητο να παρατηρήσουμε τον άνθρωπο εντός της πόλης και μάλιστα εντός εκείνου του πεδίου που αποτελεί το θεμέλιο της πόλης: την πολιτική.

Αν και εδώ και πολύ καιρό η πολιτική είναι κυρίως έναν συνονθύλευμα επικοινωνιακών τακτικών και εφευρημάτων τα πράγματα, τουλάχιστον στη θεωρία, δεν ήταν πάντοτε έτσι. Για να δούμε τι πραγματικά σήμαινε κάποτε η πολιτική πρέπει και πάλι να επιστρέψουμε στις απαρχές.

Στον «Πολιτικό» ο Πλάτων δίνει έναν ενδιαφέροντα ορισμό για το ποιος είναι ο πολιτικός άνδρας. Ο κατεξοχήν πολιτικός ανήρ παρομοιάζεται με έναν βοσκό. Με τον ίδιο τρόπο που ο βοσκός φροντίζει το κοπάδι του, έτσι ώστε αυτό

να αναπτύσσεται και να ευημερεί, αλλά συγχρόνως να προστατεύεται από τους κινδύνους που απειλούν την ύπαρξή του, φροντίζει και ο πολιτικός άνδρας για την ευημερία του ανθρώπινου κοπαδιού που έχει υπό την επίβλεψή του, έτσι ώστε η πόλη στην οποία ζει αυτό το κοπάδι να ευημερεί. Κύριο μέλημα του πολιτικού είναι η σωστή διακυβέρνηση στη πόλη του και αυτό σημαίνει πρώτα απ' όλα ότι στην πόλη θα πρέπει να ζουν πολίτες που έχουν διαπαιδαγωγηθεί σωστά και το σωστά σε αυτήν την περίπτωση σημαίνει ότι οι πολίτες θα πρέπει να ενεργούν έτσι, ώστε κάθε ενέργειά τους να είναι προς όφελος της πόλης. Ο πολιτικός θα πρέπει, συνεπώς, να διασφαλίζει ότι οι πολίτες θα έχουν έναν τέτοιο τρόπο ζωής που θα οδηγεί κάθε στιγμή στην ευημερία της πόλης συνολικά. Αλλά η σωστή διαπαιδαγώγηση δεν είναι το μόνο μέλημα του πολιτικού. Αν ο πολιτικός ενεργεί ως ένας βοσκός οι ευθύνες του επεκτείνονται πέρα από την απλή διαπαιδαγώγηση και αστυνόμευση των πολιτών. Όπως, ο βοσκός φροντίζει και για την αναπαραγωγή των μελών του κοπαδιού του με τον ίδιο τρόπο θα πρέπει και ο πολιτικός θα πρέπει να φροντίζει για την αναπαραγωγή των πολιτών. Εννοείται, εδώ, ρητώς, η βιολογική αναπαραγωγή. Με απλά λόγια, ο πολιτικός είναι υπεύθυνος για την αναπαραγωγή των πολιτών ώστε να προκύπτουν από κάθε ένωση καλύτεροι πολίτες. Όπως ο βοσκός ενώνει τα καλύτερα μέλη του κοπαδιού για να γεννηθούν ζώα που θα έχουν καλύτερες επιδόσεις. Που θα προσφέρουν, για παράδειγμα, περισσότερο γάλα και κρέας. Με τον ίδιο τρόπο και ο πολιτικός άνδρας οφείλει να ρυθμίζει την αναπαραγωγή των πολιτών, ώστε οι καλύτεροι να ενώνονται μεταξύ τους και να προκύπτουν πολίτες με ανώτερες διανοητικές και σωματικές ικανότητες. Επιπλέον, θα πρέπει να φροντίζει ώστε τα πιο αδύναμα μέλη της πόλης να μην αναπαράγονται για μην δίνουν απογόνους αδύναμους και με αυτόν τρόπο οδηγούν στον εκφυλισμό του σώματος των πολιτών.

Αλλά η πολιτική δεν είναι κτηνοτροφία. Η πολιτική είναι μια επιστήμη. Είναι η γνώση τους πως να συναρμόζεις τα διάφορα τμήματα που αποτελούν την πόλη ώστε να επιτευχθεί η αρμονία. Αυτό αφορά σε όλα όσα αποτελούν την πόλη και απαιτούνται για την ύπαρξη της. Πολιτικός ως γνώστης του τι είναι καλό και τι όχι πρέπει να φροντίζει στην παραμικρή λεπτομέρεια για το πως ζουν και πως συμπεριφέρονται οι πολίτες. Ήδη αναφέραμε πως υλοποιείται αυτή

η φροντίδα σε σχέση με τη βιολογική αναπαραγωγή των αρίστων πολιτών. Στην “Πολιτεία” γίνεται λόγος και για την εκπαίδευση. Σύμφωνα με τον Πλάτων η εκπαίδευση των νέων θα πρέπει να είναι τέτοια που να μην γίνουν ούτε πολύ σκληροί ούτε μαλθακοί ενήλικες και θα πρέπει σε κάθε περίπτωση να προσανατολίζεται στη διδασκαλία του αγαθού. Ο καλός πολίτης, ανεξάρτητα από την τάξη στην οποία ανήκει, θα πρέπει να λαμβάνει μια μόρφωση που δεν θα τον μετατρέπει σε μαλθακό αλλά ούτε και άγριο. Η εκπαίδευση αυτή είναι συγχρόνως πνευματική και σωματική. Ο καλός πολίτης θα πρέπει να γυμνάζεται για να μπορεί να αντιμετωπίσει τους εχθρούς και να προστατεύσει την πόλη του σε καιρό πολέμου. Αλλά η σωματική άσκηση δε θα πρέπει να φτάνει στο σημείο να δημιουργεί πολεμοχαρείς ανθρώπους. Η πνευματική εκπαίδευση θα πρέπει να υλοποιείται στα ίδια πλαίσια, ενώ και η τέχνη δεν ξεφεύγει από τον κανόνα. Τα λογοτεχνικά κείμενα, η μουσική, η ζωγραφική θα πρέπει να έχουν ως στόχο να δημιουργήσουν μια ψυχή πρωτίστως αγαθή και ούτε μαλθακή ούτε επιθετική. Για τους θεούς πρέπει να λέγονται μόνο καλά πράγματα και δεν πρέπει να λέγεται ότι κατέχονται από τα ίδια πάθη που κυριεύουν τους ανθρώπους. Με λίγα λόγια όλη η εκπαίδευση είναι να δημιουργηθούν άνθρωποι που θα αντιστέκονται στα πάθη τους και τόσο ο λόγος όσο και η πράξη τους θα είναι προσανατολισμένη προς το αγαθό. Στο πλαίσιο αυτό όλα εκείνα τα έργα που παραβαίνουν το μέτρο αποκλείονται από την άριστη πολιτεία και καταστρέφονται όχι απλώς ως άχρηστα αλλά ως έργα που διαφθείρουν το πνεύμα των πολιτών.

Η πλατωνική θεωρία αποτελεί, ακόμη και σήμερα, το υπόδειγμα για κάθε δυτικό εκπαιδευτικό σύστημα. Όλη η εκπαίδευση στον δυτικό κόσμο τα τελευταία 2.500 χρόνια έχει ως στόχο τη δημιουργία ανθρώπων που θα είναι καλοί ο ένας απέναντι στον άλλο, που θα σέβονται τους νόμους, που θα είναι ευσεβείς απέναντι στον θεό (ή στους θεούς), που θα αγαπούν την πατρίδα και θα πολεμούν για εκείνη όποτε οι περιστάσεις το απαιτούν. Ό,τι ονομάζουμε ανθρωπιστική παιδεία βασίζεται στο πλατωνικό υπόδειγμα και είναι προσανατολισμένη προς την καταστολή των ενστίκτων.

Όσο προφανές και αν είναι αυτό άλλο τόσο είναι το γεγονός ότι το

πλατωνικό υπόδειγμα (που έτσι και αλλιώς ήταν μια θεωρητική κατασκευή που ως στόχο είχε την τελειότητα) απέτυχε εντελώς και ότι η ανθρωπιστική παιδεία δεν είχε τα αποτελέσματα που προσδοκούσαν οι δημιουργοί της. Παρ' όλο που, από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα και μετά, η εκπαίδευση τέθηκε υπό την αιγίδα του κράτους και η ανθρωπιστική παιδεία έγινε μαζική, ελάχιστα πράγματα από όσα οραματίστηκε ο Πλάτων πραγματοποιήθηκαν.

Ακόμη περισσότερο, επειδή το πλατωνικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα έτεινε προς την δημιουργία και την κυριαρχία στη ζωή της πόλης του βασιλιά-φιλοσόφου, πολλά από όσα ονειρεύτηκε ο Πλάτων παρέμειναν μια υπόθεση που αφορούσε αποκλειστικά στους διανοούμενους. Δηλαδή, ακόμη και στα πλαίσια της ανθρωπιστικής παιδείας, η γνώση του βασιλιά-φιλοσόφου αφορούσε μόνο μια ελίτ διανοητών και όχι την πλειοψηφία των πολιτών. Φυσικά, ήδη στην «Πολιτεία» η πραγματική γνώση, εκείνη που συνιστά την ουσία του ανθρώπου και τον απελευθερώνει από τον οποιονδήποτε καταναγκασμό, είναι υπόθεση λίγων και ικανών. Ωστόσο, οι φιλόσοφοι-βασιλείς της Πολιτείας έχουν συγχρόνως το καθήκον να χρησιμοποιούν αυτή τη γνώση μόνο για το καλό της πόλης και των συμπολιτών τους. Όμως, στην πράξη, ήδη από την εποχή του Πλάτωνα, οι διανοητές οργανώνονται ως μια κλειστή λέσχη, που περισσότερο απευθύνονται στον λαό εκ του μακρόθεν, γράφοντας κείμενα και βιβλία, που ως επί το πλείστον, μοιάζουν με επιστολές που ανταλλάσσουν μεταξύ τους. Ο Πλάτων, ιδρύει την Ακαδημία και δημιουργεί ένα κύκλο μαθητών στους οποίους μεταφέρει την φιλοσοφική γνώση. Αυτή η τακτική είναι εντελώς διαφορετική από εκείνη που ακολουθεί ο δάσκαλος του Πλάτωνα, ο Σωκράτης. Ο Σωκράτης δεν δημιουργεί καμία σχολή και δεν γράφει κανένα κείμενο. Περιφέρεται στην αθηναϊκή αγορά και συνομιλεί με οποιονδήποτε έχει τη διάθεση να συζητήσει μαζί του. Η αλήθεια είναι ότι μετά τον Σωκράτη ελάχιστοι διανοητές ακολούθησαν το παράδειγμά του. Στην πραγματικότητα από τον Πλάτωνα και μετά η γνώση οργανώθηκε παίρνοντας τη μορφή διαφόρων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων.

Έτσι, αυτοί που στη θεωρία προορίζονταν να γίνουν οι ηγέτες μια δίκαιης πολιτείας στην πράξη κατέληξαν μια λιγότερο ή περισσότερο κλειστή λέσχη. Με

αυτό δεν εννοούμε ότι οι πανεπιστημιακοί διανοητές, που στις μέρες μας είναι οι μόνοι μαζί ίσως με τους καλλιτέχνες διανοητές, που έχουν απομείνει, δεν προσπαθούν να επηρεάσουν τους συμπολίτες τους και να τους οδηγήσουν σε μια καλύτερη κατάσταση από εκείνη στην οποία ζουν. Αυτό που λέω είναι πως όλο και περισσότερο η διανόηση κλείνεται στον εαυτό της και όλο και περισσότερο τα κείμενα που εκδίδονται μοιάζουν με επιστολές μεταξύ φίλων με τα ίδια γούστα.

Αλλά και η κοινωνική οργάνωση που προτείνει ο Πλάτων επίσης, αποτέλεσε το υπόδειγμα για το πως θα έπρεπε να είναι οργανωμένη η τέλεια κοινωνία. Η κοινωνική οργάνωση της πλατωνικής πολιτείας έχει πολλά κοινά με τις κοινωνίες των εντόμων και ιδιαιτέρως των μελισσών, η κοινωνία των οποίων υπήρξε πάντοτε το παράδειγμα της τέλει κοινωνίας, στην οποία το άτομο θυσιάζεται για το σύνολο. Ο απόλυτος καταμερισμός εργασίας, όπου το κάθε άτομο γνωρίζει τι ακριβώς πρέπει να κάνει και ο σαφέστατος διαχωρισμός των τάξεων είναι σχεδόν ίδιος στους ανθρώπους της πλατωνικής πολιτείας και στις μέλισσες. Επιπλέον, ο Πλάτων υιοθετεί το σύστημα αναπαραγωγής των μελισσών, όπου μόνο η βασίλισσα παράγει ωάρια, για τα άτομα της πολιτείας του. Όπως όλοι γνωρίζουμε, η πρόταση του Πλάτωνα δεν βρήκε ποτέ μεγάλη απήχηση. Αντιθέτως όποτε γίνεται λόγος για περιορισμός των γεννήσεων και για επιλεκτική τεκνοποιία δημιουργείται ένα αίσθημα φρίκης. Λογικό, αφού δεν είμαστε μέλισσες. Αυτό που συμβαίνει με την αναπαραγωγή των μελισσών είναι ότι "η βασίλισσα ζευγαρώνει με 14 ως 20 αρσενικούς και αναμειγνύει πλήρως τα σπέρματά τους. Συνεπώς, οι περισσότερες εργάτριες δεν είναι εξ ολοκλήρου αδελφές μεταξύ τους, είναι κατά το ήμισυ. Μια εργάτρια μοιράζεται τα μισά της γονίδια με τον δικό της υιό, ένα τέταρτο των γονιδίων της με τους υιούς της βασίλισσας και λιγότερο από το ένα τέταρτο με τους υιούς των περισσότερων άλλων εργατριών που είναι κατά το ήμισυ αδελφές της. Συνεπώς, αν οι εργάτριες γεννούσαν δικά τους αυγά, θα συνέβαλλαν περισσότερο στη διαίωνιση του είδους. Γιατί, λοιπόν, δεν γονιμοποιούνται; Κάθε εργάτρια προτιμά τους δικούς της υιούς από τους υιούς της βασίλισσας. Από την άλλη πλευρά, όμως, κάθε εργάτρια προτιμά τους υιούς της βασίλισσας από τους υιούς οποιασδήποτε άλλης εργάτριας. Έτσι οι εργάτριες αναλαμβάνουν οι ίδιες την

τήρηση της τάξης του συστήματος, ενώ παράλληλα υπηρετούν το γενικό καλό της κυψέλης²⁴.

Κάπως έτσι φαντάζεται και ο Πλάτωνας την αναπαραγωγή των αρίστων πολιτών στα πλαίσια της τέλει πολιτείας. Γιατί το ανθρώπινο είδος δεν έχει φτάσει στο επίπεδο του αλτρουισμού που έχουν κατακτήσει οι μέλισσες²⁵; οι απαντήσεις που θα μπορούσαν να δοθούν είναι πολλές, αλλά εδώ θα θέλαμε να εξερευνήσουμε μόνο δύο πλευρές: τον καταμερισμό της εργασίας και την αναπαραγωγή. Αυτές οι δύο παράμετροι σε συνδυασμό με την σωστή εκπαίδευση αποτελούν, κατά τον Πλάτωνα, τα θεμέλια της άριστης πολιτείας.

Στην «Πολιτεία» υπάρχει ένας σαφέστατος διαχωρισμός μεταξύ των τάξεων. Οι άρχοντες, οι φύλακες, οι γεωργοί, οι τεχνίτες υλοποιούν ένα ξεχωριστό έργο. Εκείνο το οποίο αρμόζει στην φύση, την προσωπικότητα, τις ικανότητές τους. Φαινομενικά η ενασχόληση με μία και μοναδική εργασία αποτελεί περιορισμό της ανάπτυξης της προσωπικότητας του ατόμου. Ο Πλάτωνας μας λέει ότι αυτός ο αυστηρός καταμερισμός εργασίας είναι απαραίτητος για την σταθεροποίηση της δικαιοσύνης στην πόλη και συνεπώς στη γέννηση μιας άριστης πολιτείας. Φυσικά, στην εποχή μας αυτή η απόλυτη εξειδίκευση μοιάζει με καταναγκασμό και είναι απευκταία, τουλάχιστον από όσους ανησυχούν για την κατάσταση των κοινωνικών δικαιωμάτων.

Πως, όμως, θα μπορούσε να υπάρξει ένας καταμερισμός εργασίας για τους ανθρώπους, παρόμοιος με εκείνον των μελισσών, χωρίς αντιδράσεις. Η εκπαίδευση προς αυτήν την κατεύθυνση θα ήταν μια καλή επιλογή, αλλά τα αποτελέσματα δεν είναι εξασφαλισμένα. Ο μόνος τρόπος για εγγυημένη επιτυχία, είναι το ανθρώπινο είδος να έχει κίνητρα παρόμοια με αυτά των

---

24 Ρίντλεϊ, Μ., “Οι ρίζες της αρετής”, Καστανιώτης, 1998, σελ:39

25 Η κατάσταση στην οποία βρέθηκαν οι μέλισσες κάποια στιγμή κατά τη διάρκεια της εξέλιξής τους, και στην οποία βρισκόμαστε ως είδος συνεχώς, περιγράφεται από το “δίλημμα του φυλακισμένου”. Το δίλημμα κατέχει κεντρική θέση στη θεωρία των παιγνίων και ονομάζεται έτσι επειδή πολλές φορές περιγράφεται σχηματικά ως ένα δίλημμα που έχουν δύο φυλακισμένοι για το αν θα πρέπει να καταθέσουν ο ένας εναντίον του άλλου προκειμένου να μειωθεί η ποινή τους. Μπορούμε να το δούμε ως ένα παιχνίδι μεταξύ δύο παικτών, όπου αν και οι δύο σιωπήσουν παίρνουν τρεις πόντους. Αν προδώσουν παίρνουν ένα, αλλά αν ο ένας προδώσει παίρνει και πέντε και ο άλλος μόνο έναν πόντο. Για τον φυλακισμένο η ασφαλέστερη μέθοδος είναι να προδώσει αφού στην χειρότερη περίπτωση θα πάρει τους ίδιους πόντους με τον αντίπαλό του, δηλαδή και οι δύο από έναν. Όμως, αν συνεργαστούν και δεν προδώσουν τότε θα πάρουν και οι δύο από τρεις πόντους. Ο.π. Σελ. 70-71

μελισσών. Αυτό ακριβώς τα κίνητρα προσπαθεί να εισάγει ο Πλάτων όταν περιγράφει τον τρόπο αναπαραγωγή των κατοίκων της άριστης πολιτείας. Η κοινοκτημοσύνη γυναικών και παιδιών αμβλύνει τους ανταγωνισμούς εντός της πολιτείας και επειδή όλοι θεωρούν όλα τα παιδιά παιδιά τους προσπαθούν για την μέγιστη δυνατή ωφέλεια της πόλης. Βεβαίως στην Αθήνα του 5ου π.Χ. Αιώνα δεν υπήρχε η τεχνική δυνατότητα για κάτι τέτοιο. Ο κίνδυνος της αιμομιξίας θα ήταν εξαιρετικά μεγάλος.

Εντούτοις, στον 20ο αιώνα άρχισε να διαφαίνεται η δυνατότητα της υλοποίησης του πλατωνικού οράματος. Οι σύγχρονες γενετικές πρακτικές είναι δυνατό να πραγματοποιήσουν ό,τι περιγράφει ο Πλάτων. Μάλιστα, σε συμβολικό επίπεδο αυτό έχει ήδη γίνει. Μπορούμε να βρούμε μια πλήρη περιγραφή μιας σύγχρονης πλατωνικής κοινωνίας στο "Γενναίο Νέο Κόσμος" του Άλντους Χάξλεϋ.

Αν η «Πολιτεία» υπήρξε το πρότυπο για οποιαδήποτε πολιτική πραγματεία σε σχέση με το θέμα της δημιουργίας της άριστης πολιτείας, ο «Γενναίος Νέος Κόσμος» είναι το βιβλίο που μπορεί να καταστεί πρότυπο για τη δημιουργία μιας νέας άριστης πολιτείας. Στον «Γενναίο Νέο Κόσμο» όλες οι ανθρώπινες ιδιότητες, από την εμφάνιση ως την συμπεριφορά και την ευφυΐα, καθορίζονται πριν τη γέννηση. Ή μάλλον, ακριβέστερα, όλες οι ανθρώπινες ιδιότητες, καθορίζονται ήδη από την δημιουργία. Στον κόσμο του Χάξλεϋ δεν υπάρχουν γεννήσεις ούτε γονείς. Οι άνθρωποι δημιουργούνται στο εργαστήριο μέσω διαδικασιών που μοιάζουν πολύ με την κλωνοποίηση και την τεχνητή γονιμοποίηση. Με αυτόν τον τρόπο οι κάτοικοι του Γενναίου Νέου Κόσμου μοιράζονται πολλά περισσότερα γονίδια από ότι οι άνθρωποι που γεννήθηκαν με τον φυσικό τρόπο. Σε κάθε έναν έχει ανατεθεί μια συγκεκριμένη δουλειά, ανάλογα με τις ικανότητές του και με βάση αυτές τις ίδιες ικανότητες οι άνθρωποι είναι χωρισμένοι σε 5 τάξεις (Α, Β, Γ, Δ, Ε με τους Α να είναι η ανώτερη σωματικά και διανοητικά τάξη και τους Ε η κατώτερη). Όμως, ο τρόπος που έχει δομηθεί η κοινωνία του Γενναίου Νέου Κόσμου δεν είναι αυτός του ευγονισμού. Ναι, η συμπεριφορά και η σωματοδομή των ανθρώπων καθορίζεται γενετικά και ναι οι κοινωνικές τάξεις αυτού του κόσμου δομούνται με βάση

γενετικά κριτήρια. Εντούτοις σε αυτή την κοινωνία δεν υπάρχουν ανώτεροι και κατώτεροι, με την έννοια που εμείς χρησιμοποιούμε αυτές τις λέξεις. Όλοι, είναι χρήσιμοι και η αποστροφή προς τους Ε, την «κατώτερη» κοινωνικά, διανοητικά και σωματικά τάξη, αποδοκιμάζεται έντονα. Όχι μόνο αυτόν, αλλά όλοι, ανεξαρτήτως σε ποια τάξη ανήκουν, εκπαιδεύονται να θεωρούν όλους τους υπόλοιπους χρήσιμους για το καλό του κοινωνικού συνόλου. Εκπαιδεύονται επίσης να πράττουν έτσι ώστε κάθε τους πράξη να αποβαίνει προς όφελος όλης της κοινωνίας. Στον Γενναίο Νέο Κόσμο ακόμα και αυτοί που σε άλλες εποχές θεωρούνταν ανίκανοι, ανάπηροι, άτομα με ειδικές ανάγκες, βρίσκουν τη θέση τους. Κανείς δεν απορρίπτεται.

Στο Γενναίο Νέο Κόσμο δεν υπάρχουν επίσης και αντιπαλότητες που οφείλονται σε σεξουαλικούς λόγους. “Όλοι ανήκουν σε όλους” είναι το σύνθημα που επικρατεί. Ο καθένας είναι ελεύθερος να συνάπτει σεξουαλικές σχέσεις με όποιον επιθυμεί και επειδή η αναπαραγωγή είναι πλέον ένα γεγονός που λαμβάνει χώρα στο εργαστήριο δεν υπάρχει και ο κίνδυνος της αιμομιξίας. Στον Γενναίο Νέο Κόσμο έχει επιτευχθεί ο πλήρης διαχωρισμός μεταξύ του σεξ και της αναπαραγωγής. Αλλά αυτό δεν είναι κάτι που συμβαίνει σε έναν υποθετικό, μελλοντικό κόσμο. Η διαδικασία του διαχωρισμού μεταξύ σεξουαλικής πράξης και αναπαραγωγής έχει ήδη ξεκινήσει από τη στιγμή που εμφανίζεται ο άνθρωπος. Η βασική διαφορά, σε σχέση με την αναπαραγωγή, μεταξύ του ανθρώπου και των άλλων ειδών είναι ότι τα ζώα έχουν οίστρο μόνο συγκεκριμένες περιόδους του έτους (με εξαίρεση ελάχιστα είδη πρωτευόντων) και ότι κάνουν σεξ είτε για να αναπαραχθούν είτε για να αποκομίσουν κάποια οφέλη με σημαντικότερο την τροφή. Οι άνθρωποι κάνουν σεξ και επειδή το απολαμβάνουν. Ακόμα και σήμερα, με τις δυνατότητες που προσφέρει η τεχνητή γονιμοποίηση, ένα ζευγάρι θα μπορούσε να αποστειρωθεί, αφού πρώτα τα ωάρια και τα σπερματοζωάρια έχουν αποθηκευτεί, και να έχει σεξουαλικές επαφές μόνο και μόνο για την ευχαρίστηση που το σεξ προκαλεί. Με αποθηκευμένα τα ωάρια και τα σπερματοζωάρια θα μπορούσε να εμφυτευτεί στη μήτρα της γυναίκας ένα γονιμοποιημένο ωάριο. Αυτή η τεχνική έχει τελειοποιηθεί στον Γενναίο Νέο Κόσμο, όπου πλέον δεν είναι αναγκαία καν η κυοφορία, αφού την γυναικεία μήτρα έχει αντικαταστήσει ο σωλήνας του

εργαστηρίου²⁶.

Επίσης, στον Γενναίο Νέο Κόσμο έχει επιλυθεί και το πρόβλημα της αποδοχής εκ μέρους των πολιτών του απόλυτου καταμερισμού εργασίας. Αυτός ο καταμερισμός, τον οποίο ο Πλάτων θεωρεί αναγκαίο συστατικό στη ίδρυση της τέλει πολιτείας, έχει αποδειχτεί, στην πράξη, ότι προκαλεί δυσφορία. Οπότε παραμένει το ερώτημα πώς θα μπορούσε να ξεπεραστεί το εμπόδιο της δυσφορίας, ώστε να εκλείψει και η πολυπραγμοσύνη, την οποία ο Πλάτων θεωρεί ολέθρια για την πόλη. Το γενικό καλό της πόλης ή της χώρας στην οποία ζει κάποιος είναι ένα καλό κίνητρο για να εξειδικευτεί κανείς σε ένα μόνο πράγμα και να ασχολείται με αυτό σε όλη του τη ζωή. Αλλά δεν είναι αρκετό. Στο Γενναίο Νέο Κόσμο η δυσφορία έχει ξεπεραστεί μέσω της διαδικασίας του προγραμματισμού. Κατά τη δημιουργία κάθε ατόμου ο γενετικός του κώδικας (αυτό που σήμερα ονομάζουμε DNA) τροποποιείται ώστε το κάθε άτομο να έχει τις απαραίτητες ικανότητες να εκτελέσει μια συγκεκριμένη εργασία. Μάλιστα, ο προγραμματισμός φτάνει σε τέτοιο σημείο που το άτομο όχι απλώς έχει τις ικανότητες για να εκτελέσει την εργασία που του έχει ορισθεί αλλά να την κάνει αντλώντας συγχρόνως απόλαυση από την πραγματοποίηση της εργασίας, ακόμη και αν αυτή είναι μηδαμινή.

Εδώ ακριβώς βρίσκεται η διαφορά μεταξύ του Παλιού Γενναίου Κόσμου, όπως τον περιγράφει ο Πλάτων στην "Πολιτεία", και του Γενναίου Νέου Κόσμου του Χάξλεϋ. Στον Παλιό Γενναίο Κόσμο τα κίνητρα για να μετατραπούν οι άνθρωποι σε μέλισσες είναι το γενικό καλό και η δημιουργία μια δίκαιης κοινωνίας. Είναι σημαντικά κίνητρα, αλλά δεδομένου ότι η πλατωνική πρόταση δεν εφαρμόστηκε ποτέ, πιθανώς να μην είναι αρκετά ισχυρά για τροποποιήσει το ανθρώπινο είδος την συμπεριφορά του. Επιπλέον, το μοναδικό όπλο που διέθετε ο Πλάτων για να οικοδομήσει την άριστη πολιτεία ήταν η εκπαίδευση,

---

²⁶ Σε ένα μικρό κείμενο του Jean Baudrillard με τον τίτλο *The Final solution: cloning beyond the human and inhuman* που περιλαμβάνεται στον τόμο *The vital illusion*, Columbia University Press, 2000, σελ:10, βρήκα την ιδέα της απόσυνδεσης του σεξ από την αναπαραγωγή στην πιο πλήρη της μορφή. Παραθέτω το απόσπασμα στα αγγλικά. "The first phase of sexual liberation involves the dissociation of sexual activity from procreation through the pill and other contraceptive devices- a transformation with enormous consequences. The second phase, which we are beginning to enter now, is the dissociation of reproduction from sex. First sex was liberated from reproduction; today it is reproduction that is liberated from sex, through asexual, biotechnological modes of reproduction such as artificial insemination of full body cloning".

μια μέθοδος που δεν είχε ποτέ εγγυημένα αποτελέσματα. Βαδίζοντας στα μονοπάτια που χάραξε η “Πολιτεία” ο Γενναίος Νέος Κόσμος αλλάζει τακτική και επεμβαίνει κατευθείαν σε αυτό που κυρίως προσδιορίζει την ανθρώπινη συμπεριφορά, δηλαδή το DNA, η τροποποίηση του οποίου σε συνδυασμό με την σωστή εκπαίδευση παράγει άτομα που έχουν ήδη ενσωματωμένη την αίσθηση του κοινού καλού. Επιπλέον, ο Γενναίος Νέος Κόσμος προσθέτει άλλο ένα στοιχείο, πέρα από το καθήκον, στην οικοδόμηση της άριστης πολιτείας: την απόλαυση. Στην “Πολιτεία” δεν υπάρχει χώρος για την απόλαυση. Ακόμη και έργα μεγάλων καλλιτεχνών εξορίζονται επειδή εγείρουν πάθη και δεν θεωρούνται χρήσιμα για τη διαπαιδαγώγηση των πολιτών. Στον Γενναίο Νέο Κόσμο η απόλαυση είναι το βασικότερο στοιχείο στη ζωή ενός ατόμου. Από οτιδήποτε και αν κάνει ένας πολίτης αυτού του κόσμου η απόλαυση θεωρείται δεδομένη. Μάλιστα, η απόλαυση αυτή είναι ίδια με εκείνη που αντλούν οι άνθρωποι από τη σεξουαλική πράξη²⁷.

---

27 Είναι πραγματικά εκπληκτικό πως ο καπιταλισμός, για τον οποίο έχει αποδειχτεί ότι έχει μια εκπληκτική ικανότητα στο να ενσωματώνει την καινοτομία (Λυοτάρ, Ζ.-Φ., “Η μεταμοντέρνα κατάσταση”, Γνώση, 1993, σελ., 144) δεν έχει σκεφτεί ακόμα ένα τρόπο άντλησης απόλαυσης από οποιαδήποτε εργασία. Μέχρι τώρα ο σκοπός, το πλαίσιο αλλά και το κίνητρο του καπιταλισμού είναι το κέρδος. Αλλά αυτό έχει αξία μόνο όταν ξεπερνά την δυσφορία που προκαλείται από μια πληκτική και δουλκή εργασία, δηλαδή όταν βρίσκεται σε πολύ μεγάλες ποσότητες. Μόνο οι εξαιρετικά πλούσιοι άνθρωποι είναι σε θέση να ξεπεράσουν ασυνείδητα αυτή τη δυσφορία, επειδή έχουν αρκετά χρήματα για να εξαγοράσουν χρόνο, ώστε να κάνουν και άλλα πράγματα. Αν ο καπιταλισμός έβρισκε ένα τρόπο, ώστε ακόμα και ο εργάτης με την πιο ανιαρή εργασία να είναι σε θέση να αντλεί από αυτή ηδονή όμοια προς την σεξουαλική, αυτό θα ήταν πλέον μια απόλυτη αλλοτρίωση ή μήπως το ξεκίνημα μιας νέας εποχής;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΚΛΩΝΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΣΩΜΑ

Η κλωνοποίηση μας φοβίζει γιατί τεμαχίζει το σώμα μας. Αντί για ένα ολοκληρωμένο σύνολο έχουμε πλέον κύτταρα και γονίδια. Ιδιαίτερα αυτά τα τελευταία είναι που μας προκαλούν τον μεγαλύτερο τρόμο. Δεν μπορούμε να τα δούμε ή να αγγίξουμε, όπως κάνουμε με τα μέρη του σώματός μας. Βρίσκονται βαθιά κρυμμένα στο σώμα μας, πέρα από την αντίληψή μας και, όμως, είναι αυτά που καθορίζουν την δομή, την συμπεριφορά και την εμφάνιση του σώματός μας. Επιπλέον, είναι έξω από τον έλεγχο μας. Έχουν προγραμματιστεί, ήδη από τη γέννηση μας να λειτουργούν με συγκεκριμένους τρόπους και το χειρότερο είναι ότι υπάρχουν άνθρωποι που γνωρίζουν πως να τροποποιούν αυτόν τον προγραμματισμό. Για τους ανθρώπους που φοβούνται τον έλεγχο οι γενετιστές είναι η μεγαλύτερη απειλή.

Ωστόσο, αυτός ο τεμαχισμός του σώματος σε ελάχιστα τμήματα, τμήματα για τα οποία υπάρχει η δυνατότητα να ενωθούν σε διαφορετικούς, από τον αρχικό, συνδυασμούς, είναι η αρχή μιας νέας εποχής αλλά, συγχρόνως, και το τέλος της παλιάς. Η υποβάθμιση του σώματος βρίσκεται και αυτή, όπως και η

χρήση των γενετικών πρακτικών για πολιτικούς σκοπούς, στα θεμέλια της δυτικής κοινωνίας. Μετά τη φιλοσοφία έρχεται και η ίδια η θρησκεία να υποβαθμίσει το σώμα. Η ίδια η Βίβλος, που όπως φανερώνει και ο τίτλος είναι Το Βιβλίο, αυτό που γράφεται πριν από όλα τα άλλα και αυτό στο οποίο όλα τα άλλα οφείλουν την ύπαρξη τους, δεδομένου ότι συγγραφέας της Βίβλου είναι ο ίδιος ο Δημιουργός του Κόσμου, αρχίζει με την υποβάθμιση του σώματος.

Στο κεφάλαιο της Γέννησης, όπου περιγράφεται η δημιουργία του κόσμου από το Θεό, ο άνθρωπος κατέχει ξεχωριστή θέση. Πρώτα-πρώτα επειδή, αν και ο υπόλοιπος κόσμος δημιουργείται απευθείας μόλις ο Θεός εκφέρει γη λέξη "γεννηθήτω", δεν συμβαίνει το ίδιο και με τον άνθρωπο. Η δημιουργία του ανθρώπου είναι πραγματικά πλάση. Ο ίδιος ο Θεός "πλάθει" τον άνθρωπο από χώμα με τον ίδιο τρόπο που ένας μάγειρας πλάθει τη ζύμη ως ότου αυτή πάρει την επιθυμητή μορφή. Στη συνέχεια ο Πλάστης εμφυσεί την αναπνοή του στο πλασμένο από χώμα ομοίωμα και έτσι αυτό έρχεται στη ζωή. Στο μύθο της Γέννησης το σώμα δεν είναι τίποτε άλλο από χώμα. Η αναπνοή του Θεού, η ψυχή, είναι η ζωοποιός δύναμη του ανθρωπίνου όντος. Το σώμα είναι απλά ένα σκεύος προορισμένο να τη φυλάσσει. Το σώμα έρχεται δεύτερο. Είναι μέρος του κτιστού κόσμου, ενώ η ψυχή προέρχεται από τον ίδιο τον Θεό.

Όμως, όπως έχουμε εκπαιδευτεί, χωρίς να το συνειδητοποιούμε, μέσα από τους μύθους και την λογοτεχνία (το αναφέραμε ήδη), να χειραγωγούμε το σώμα μας και να το μεταλλάσσουμε, έτσι έχουμε εκπαιδευτεί από τη θρησκεία (σε αυτήν την περίπτωση όχι και τόσο ασυναίσθητα) να υποτιμούμε το σώμα μας. Από το σώμα προέρχονται όλες οι αμαρτίες, ιδιαίτερα όσες σχετίζονται με τις ηδονές της σάρκας (δύο από τα επτά θανάσιμα αμαρτήματα είναι η λαγνεία και η λαιμαργία) και επειδή το σώμα, ως μέρος του κτιστού κόσμου, είναι ύλη, η ύλη και τα υλικά αγαθά θεωρήθηκαν υποδεέστερα από τα πνευματικά αγαθά. Τα τελευταία προέρχονται από την ψυχή καθώς, η ψυχή, είναι τμήμα του Πνεύματος.

Η υποβάθμιση του σώματος σε απλό χειραγωγίσιμο αντικείμενο μέσω των γενετικών πρακτικών, είναι απλώς το τελευταίο στάδιο σε μια μακρά πορεία

που ξεκίνησε με τον μύθο της Γέννησης. Αλλά πριν εμφανιστούν η κλωνοποίηση και ο γενετικός προγραμματισμός συνέβη κάτι που συντάρραξε τα θεμέλια του δυτικού κόσμου. Το 1859 ένα Άγγλος φυσιοδίφης, ονόματι Κάρολος Δαρβίνος γράφει ένα βιβλίο με τον τίτλο "Η καταγωγή των ειδών"²⁸ όπου υποστήριζε ότι ο άνθρωπος είναι απόγονος του πιθήκου. Ασχέτως με το πως τεκμηριώνει τα συμπεράσματά του ο Δαρβίνος το έργο του είναι μεγάλης σημασίας γιατί μαθαίνουμε για πρώτη φορά ότι ως είδος έχουμε προϊστορία. Μέχρι τον Δαρβίνο το ανθρώπινο σώμα ήταν θεϊκό δημιούργημα. Δεν υπήρχε τίποτε άλλο πριν από το σώμα, ώστε να έχουμε να διηγηθούμε κάτι για την περίοδο που ο άνθρωπος περιδιάβαινε τη γη ενδεδυμένος μια μορφή διαφορετική από αυτήν που βλέπουν όλοι οι άνθρωποι στον καθρέφτη τα τελευταία χιλιάδες χρόνια. Ο ορίζοντας ξαφνικά πλάτυνε. Το ανθρώπινο σώμα δεν ήταν μέρος του φυσικού κόσμου επειδή, ως πλασμένο από χώμα, μετείχε του κτιστού κόσμου, αλλά επειδή οι διαδικασίες που είχαν ως αποτέλεσμα την δημιουργία του φυσικού κόσμου είχαν ως αποτέλεσμα, μεταξύ άλλων, και την εμφάνιση του ανθρώπινου σώματος με μια συγκεκριμένη μορφή. Το ανθρώπινο σώμα εντάσσεται στην ιστορία του φυσικού κόσμου και δεν αποτελεί πλέον ένα ιδιαίτερο θεϊκό δημιούργημα.

Με τη θρησκεία, λοιπόν, το σώμα καθίσταται ένα λιγότερο σημαντικό από την ψυχή ον και με την εξελικτική βιολογία μία απλώς από τις μορφές που είχε ο άνθρωπος. Αυτό το τελευταίο είναι που ανοίγει το δρόμο στην κλωνοποίηση. Με την συμβολική αναπαραγωγή του σώματός μας εκπαιδευτήκαμε να το μεταλλάσσουμε και με την εξελικτική βιολογία εκπαιδευόμαστε στο ότι το σώμα μας, ως υλική μορφή, δεν ήταν πάντα ίδιο. Το σώμα μας έχει μια ιστορία, η οποία δεν ακολουθεί μια γραμμική πορεία, αλλά αντιθέτως είναι γεμάτη χάσματα και ασυνέχειες. Τόσο με τη συμβολική αναπαραγωγή του σώματός μας όσο και με τη γνώση της ιστορίας του, εκπαιδευόμαστε για ένα πράγμα: την απαλλαγή από αυτό. Δεν εννοώ ότι θα εξαφανίσουμε τα σώματά μας, αλλά απλώς ότι εδώ και χιλιάδες χρόνια έχει ξεκινήσει μια διαδικασία, μέσω της οποίας μας προσφέρεται η επιλογή να αλλάξουμε τα σώματά μας κατά το δοκούν. Οι περιορισμοί της φύσης, οι οποίοι εμφανίστηκαν επειδή κατά τη

---

²⁸ *On the Origin of Species by Means of Natural Selection, or The Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life* είναι ο πρωτότυπος τίτλος.

διάρκεια της εξέλιξής μας ήταν αναγκαίοι για την επιβίωσή μας, μπορούν να ξεπεραστούν. Πλέον μπορούμε να δημιουργήσουμε τους δικούς μας περιορισμούς για το σώμα μας. αλλά αυτό είναι πάντοτε μια επιλογή και όχι η μοναδική. Με την κλωνοποίηση, τον γενετικό προγραμματισμό και την τεχνητή γονιμοποίηση, είμαστε σε θέση να ξεπεράσουμε τους περιορισμούς της ύλης και σε συνδυασμό με την πληροφορική ίσως στο μέλλον ο άνθρωπος να είναι σε θέση να υπάρχει με υλικές μορφές που καθ' όλου δεν θα μοιάζουν με τα τόσο αναγνωρίσιμα σώματά μας.

Το όνειρο της κλωνοποίησης είναι στην πραγματικότητα το όνειρο του θανάτου, στον βαθμό που ο θάνατος μπορεί να εννοηθεί η επανένωση με το αρχικό σώμα από το οποίο πήγασε ο άνθρωπος, δηλαδή από το χώμα από το οποίο τον έπλασε ο δημιουργός. Έχουμε ήδη αναφέρει ότι ο άνθρωπος με την εμφάνισή της προχωρεί σε μια διάκριση μεταξύ του ίδιου και του περιβάλλοντός του. Αυτή η διάκριση επαναλαμβάνεται μέσα στο πλαίσιο του πολιτισμού ως διάκριση μεταξύ ατόμων. Αυτήν ακριβώς την διάκριση και την συνεπαγόμενη από αυτήν ατομικότητα καταργεί η κλωνοποίηση. Εξαλείφεται η μοναδικότητα του κάθε ατόμου, μοναδικότητα που επιπλέον μπορεί να υποστηριχθεί και βιολογικά, αφού το DNA, όπως και τα δακτυλικά αποτυπώματα, είναι μοναδικά, με πιθανή εξαίρεση τους πανομοιότυπους δίδυμους. Έτσι, θα είναι δυνατόν να υπάρχουν πολλά αντίγραφα του ίδιου ατόμου, που σημαίνει ότι οι κλώνοι θα έχουν πηγάσει από μια κοινή μήτρα. Η κοινή μήτρα καταργεί την διάκριση και την ατομικότητα. Σε κοινωνία αποτελούμενη από κλώνους υπάρχει η γλώσσα έχει ένα πρόσωπο: το πρώτο πληθυντικό "εμείς" και ίσως και το δεύτερο πληθυντικό "εσείς".

Αλλά ακριβώς διαμέσου αυτής της εξάλειψης της διάκρισης και της μοναδικότητας υλοποιείται το όνειρο του θανάτου. Γιατί ο θάνατος αποτελεί πάντα την επιστροφή στην πηγή. Είτε στην Μητέρα Γη είτε στις αγκάλες του Ουράνιου Πατέρα. Με τον θάνατο το σώμα (ύλη) επιστρέφει στον γενέθλιο τόπο του και η ψυχή ενώνεται και πάλι με το πνεύμα από το οποία πηγάζει. Με τον θάνατο ξανακερδίζουμε την γαλήνη της ένωσης, την οποία χάσαμε με το προπατορικό αμάρτημα, όταν και ο άνθρωπος αποφάσισε να διαχωρίσει τη θέση

του από το Θεό και να έχει ως τόπο διαμονής, όχι τον Παράδεισο, ένα περιφραγμένο κήπο, αλλά ολόκληρη τη γη. Με την κλωνοποίηση, που καταργεί την μοναδικότητα, δημιουργείται μια νέα κοινότητα, εντός της οποίας ο «καθένας» (αν αυτή η λέξη θα υπήρχε σε μια τέτοια κοινωνία) απολαμβάνει το προνόμιο όχι μόνο να βρίσκεται συνεχώς δίπλα στην Μητέρα και τον Πατέρα, αλλά πολύ περισσότερο να αποτελεί ο «ίδιος» Μητέρα και Πατέρα του «ίδιου» του του «εαυτού».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

Οι αντιρρήσεις που εκφράζονται απέναντι στις γενετικές πρακτικές εστιάζουν κυρίως στο θέμα του ελέγχου. Με τον γενετικό προγραμματισμό και την κλωνοποίηση θα είναι δυνατόν πλέον να επιτευχθεί πλήρης έλεγχος επί της συνειδήσης. Η τέχνη και ιδιαίτερα η λογοτεχνία, τόσο με τον "Γενναίο Νέο Κόσμος" όσο και με το "1984", φαίνεται να επιβεβαιώνει, σε συμβολικό επίπεδο, αυτούς τους φόβους. Φυσικά, το θέμα του ελέγχου συνδέεται άμεσα με το θέμα της ελευθερίας. Κατά τα φαινόμενα ο έλεγχος και η ελευθερία είναι αντιστρόφως ανάλογα μεταξύ του. Όσο περισσότερος έλεγχος τόσο λιγότερη ελευθερία και το αντίστροφο.

Ωστόσο, πριν μιλήσουμε για τον έλεγχο και την ελευθερία θα πρέπει να ξεκαθαρίσουμε ένα άλλο ζήτημα. Τη σχέση μεταξύ δημοκρατίας και ελευθερίας. Γύρω από αυτήν τη σχέση επικρατεί μια μεγάλη σύγχυση. Θεωρούμε, χωρίς να το σκεφτούμε, ότι η δημοκρατία και η ελευθερία ταυτίζονται. Όμως, τα

πράγματα δεν είναι καθόλου έτσι. Η δημοκρατία είναι ένα πολίτευμα, ένα τρόπος διακυβέρνησης οργανωμένος σε μια μορφή (με διάφορες παραλλαγές είναι η αλήθεια). Ως τρόπος διακυβέρνησης, εξ ορισμού, η δημοκρατία ενέχει ένα ποσοστό βίας. Για να υπάρχει η ισονομία και η δικαιοσύνη που όλοι επιζητούμε σε ένα δημοκρατικό πολίτευμα, αναγκαστικά θα πρέπει να υπάρχουν και αρχές, οι οποίες θα διασφαλίζουν την τήρηση των νόμων και θα φροντίζουν για την απόδοση της δικαιοσύνης. Πολλές φορές είναι απαραίτητο να υπάρχουν και ανώτερες αρχές που επιβλέπουν τις πρώτες αρχές. Η ελευθερία. Βεβαίως υπάρχει στη δημοκρατία σε μεγαλύτερο ποσοστό από ότι σε άλλα πολιτεύματα, αλλά δεν υπάρχει πλήρης ελευθερία.

Η ελευθερία σε καμία περίπτωση δεν είναι ασυδοσία. Όσοι υποστηρίζουν ότι οι νόμοι είναι απαραίτητοι για να μην υπάρχει ασυδοσία συνδέουν την τελευταία με την ελευθερία και υποβιβάζουν την έννοια της ελευθερίας στο εντελώς ζωικό επίπεδο. Ανοίγουν έτσι την Κεκρόπορτα στη βία αφού με τον χαρακτηρισμό του νόμου ως εντελώς απαραίτητο ώστε να αποφευχθεί το χάος, εισάγουν τη μόνιμα τη βία στον ανθρώπινο βίο. Η ελευθερία είναι μια κατάσταση και μάλιστα η ουσιωδώς ανθρώπινη κατάσταση. Μόνον ως ελεύθερον μπορεί ο άνθρωπος να είναι ο εαυτός του. Οτιδήποτε άλλο τον πνίγει. Η ελευθερία και η δημοκρατία διαφέρουν, κυρίως, στο ότι στη δημοκρατία οι νόμοι και οι αρχές είναι απαραίτητοι για την ύπαρξη της δικαιοσύνης, ενώ στην ελευθερία οι νόμοι δεν είναι απαραίτητοι. Αυτό συμβαίνει επειδή στην κατάσταση ελευθερίας ο κάθε άνθρωπος είναι νόμος από μόνος του.

Οι Έλληνες απέδιδαν μεγάλη σημασία στην ελευθερία και ιδιαίτερα στην πολιτική ελευθερία. Η Άρεντ θεωρεί ότι για τους Έλληνες η πόλη είναι ο χώρος εντός του οποίου πραγματώνεται η ελευθερία. «Όλοι οι Έλληνες φιλόσοφοι, ανεξάρτητα από το πόσο αντιτάσσονταν στην ζωή της πόλεως, θεωρούσαν αυτονόητο πως η ελευθερία εντοπίζεται αποκλειστικά στην πολιτική σφαίρα»²⁹. Αλλά αυτή η πολιτική σφαίρα δομείται στη βάση της ομιλίας. Όταν οι Αθηναίοι πολίτες συγκεντρώνονται στην Πνύκα για να αποφασίσουν για τις υποθέσεις της πόλης τους, λαμβάνουν την απόφασή τους αφού ακούσουν τους λόγους των

---

29 Άρεντ, Χ., «Η ανθρώπινη κατάσταση: *vita activa*», Γνώση, 1986, σελ. 50

ομιλητών. «Το να είναι κανείς πολιτικό ον, το να ζει στην πόλιν, σήμαινε ότι το κάθε τι αποφασιζόταν δια των λόγων και της πειθούς και όχι με τον καταναγκασμό και την βία»³⁰. ελευθερία.

Για να συμβαίνει το τελευταίο θα πρέπει ο κάθε άνθρωπος να γνωρίζει πως να είναι νόμος από μόνος του. Αυτό είναι τελικά το ιδεώδες της πλατωνικής “Πολιτείας”. Ο τεχνίτης που ασχολείται μόνο με την τέχνη του, ο φύλακας που αγωνίζεται για την προστασία της πόλης, ο άρχοντας που κατευθύνει την πόλη προς τον σωστό δρόμο, δηλαδή προς την δικαιοσύνη, σύμφωνα με τον Πλάτωνα, έχουν αυτήν την γνώση. Βεβαίως το κάθε επίπεδο απαιτεί και διαφορετικό βαθμό γνώσης με τους άρχοντες να κατέχουν τον απόλυτο. Στην “Πολιτεία” η γνώση επιτυγχάνεται με την εκπαίδευση αλλά και με τον έλεγχο της αναπαραγωγής, ώστε εκείνοι που θα εκπαιδευθούν στη γνώση να είναι ήδη οι κατάλληλοι για αυτήν την εκπαίδευση.

Αυτές ήταν οι μέθοδοι που είχε στη διάθεσή του ο Παλιός Γενναίος Κόσμος, αλλά στον Γενναίο Νέο Κόσμος οι μέθοδοι είναι πιο αποτελεσματικές. Η εκπαίδευση συνεχίζει να υπάρχει, αλλά ο έλεγχος της αναπαραγωγής έχει αλλάξει. Δεν γίνεται πλέον επιλογή, αφού για τον Γενναίο Νέο Κόσμο τίποτα δεν είναι άχρηστο. Δεν είναι, βέβαια, όλοι κατάλληλοι για όλα τα επίπεδα της γνώσης, αλλά αυτό δεν έχει σημασία. Στον Γενναίο Νέο Κόσμος η τάση για το επίπεδο γνώσης που ταιριάζει στο κάθε άτομο και με το οποίο κάθε άτομο θα μπορούσε να πράττει και να σκέπτεται με ορίζοντα το γενικό καλό, είναι ήδη ενσωματωμένη από τη δημιουργία του ατόμου.

Εδώ για εμάς, που ζούμε την αρχή της εποχής αυτού του Γενναίου Νέου Κόσμου τίθεται το ζήτημα της επιλογής. Η δυνατότητα του προγραμματισμού της συμπεριφοράς των ατόμων, αρχόντων και αρχούμενων, ώστε να είναι δίκαιοι και ειρηνικοί, αντί για άδικοι και βίαιοι, συνιστά καταστρατήγηση του δικαιώματος στην ελευθερία ή αντιθέτως εκπλήρωση αυτού του δικαιώματος;

ΕΝ ΚΑΤΑΚΛΕΙΔΕΙ...

Αυτό που επεχείρησα να δείξω είναι ότι ο πολιτισμός και η φύση δεν σχετίζονται μέσω μια αντίθεσης. Αντιθέτως πολιτισμός είναι φύση για ένα ιδιαίτερο ον: τον άνθρωπο. Και είναι φύση με την έννοια ότι μόνον εντός του χώρου του πολιτισμού ο άνθρωπος μπορεί να εκπληρώσει την ουσία του. Ο πολιτισμός είναι ο κατ' εξοχήν χώρος του ανθρώπου επειδή μόνον σε αυτόν ο άνθρωπος μπορεί να είναι ο εαυτός του πραγματοποιώντας τις όποιες δυνατότητες ύπαρξης έχει. Η διάκριση μεταξύ φύσης και πολιτισμού δεν είναι μια φυσική διάκριση αλλά τεχνητή. Αυτό, όμως δεν πρέπει να θεωρείται αρνητικό. Το τεχνητό εδώ σημαίνει απλώς κάτι που δημιουργείται στα πλαίσια του πολιτισμού και το οποίο, συνεπώς, δημιουργείται από τον άνθρωπο. Οι έννοιες της φύσης, του πολιτισμού και της όποιας αντίθεσής τους δεν υπάρχουν όπως υπάρχει μια πέτρα ή ακόμα και ο πλανήτης μας. Εντούτοις υπάρχουν με μια άλλη μορφή. Υπάρχουν όπως τα έργα τέχνης και η θρησκεία.

Ένα δεύτερο σημείο είναι το ότι η σχέση πολιτισμού και φύσης είναι σχέση τελείωσης. Αντικαθιστώντας στον αριστοτελικό ορισμό περί τελειοποίησης

της φύσης από την τέχνη, την έννοια της τέχνης με αυτήν του πολιτισμού μπορούμε να φτάσουμε σε μια αντίληψη του τελευταίου. Ο πολιτισμός τελειοποιεί τη φύση. Ο πολιτισμός είναι ένας χώρος δημιουργίας. Αυτό που πρώτα δημιουργείται εντός του πολιτισμού είναι οι συμβολικές μορφές. Εδώ το πρώτα είναι μόνο χρονικός προσδιορισμός. Δεν εννοώ σε κανένα σημείο της εργασίας ότι επειδή οι συμβολικές μορφές προηγούνται χρονικά των χειροπιαστών, όπως για παράδειγμα είναι τα εργαλεία, είναι και ανώτερες. Η δημιουργική διαδικασία εντός του πολιτισμού ακολουθεί την φυσική δημιουργική διαδικασία. Με τον ίδιο τρόπο που στον φυσικό κόσμο δημιουργείται μια πέτρα έτσι και στον πολιτισμικό κόσμο δημιουργείται ένα πέτρινο εργαλείο. Η διαφορά είναι ότι στον φυσικό κόσμο δεν γνωρίζουμε τον δημιουργό. Μάλιστα, δεν γνωρίζουμε καν εάν υπάρχει ένας δημιουργός. Στον πολιτισμικό κόσμο, όμως, τα πράγματα είναι ξεκάθαρα: δημιουργός είναι ο άνθρωπος.

Η πολιτισμική δημιουργική διαδικασία αφορά τόσο στη δημιουργία συμβολικών μορφών όσο και σε εκείνη των χειροπιαστών μορφών. Επιπλέον, ανοίγεται σε δύο κατευθύνσεις: την δημιουργία όντων που δεν υπάρχουν υπάρχουν στη φύση και στη δημιουργία όντων που υπάρχουν στον φυσικό κόσμο. Τα όντα που δεν υπάρχουν στην φύση είναι αρχικά εξωτερικεύσεις του ίδιου του ανθρωπίνου σώματος. Τα αιχμηρά εργαλεία αντικαθιστούν τα νύχια και τα δόντια, ο τροχός αντικαθιστά τα πόδια, τα ρούχα αντικαθιστούν το δέρμα. Η μακρά αυτή πορεία ολοκληρώνεται με την εξωτερίκευση του ίδιου του νευρικού συστήματος, από την ανακάλυψη του ηλεκτρισμού και πέρα, ιδίως με την εφεύρεση του ηλεκτρονικού υπολογιστή.

Η δημιουργία όντων που υπάρχουν στη φύση καθυστερεί πολύ. Η δυνατότητα εμφανίζεται στον 20ο αιώνα, όταν η Βιολογία και η Πληροφορική ενώνουν τις δυνάμεις τους. Η δυνατότητα προκαλεί πράγματι δέος. Το να κατασκευάζεις έναν τροχό, ένα αυτοκίνητο ή ακόμη και ένα διαστημόπλοιο είναι κάτι εκπληκτικό. Αλλά το να κατασκευάζεις στο εργαστήριο ένα έμβιο ον είναι τρομακτικό. Όμως, θα έπρεπε να έχουμε διαβλέψει εδώ και πολύ καιρό αυτήν τη δυνατότητα, δεδομένου ότι είχε υλοποιηθεί εδώ και αιώνες σε συμβολικό

επίπεδο. Ίσως να μην θέλαμε να πιστεύσουμε ότι κάποτε θα φτάναμε στο σημείο να αντικαταστήσουμε τον Δημιουργό στον δικό μας ορίζοντα.

*****

Μέχρι τώρα οι δύο κυριότεροι ορισμοί για το τι είναι ο άνθρωπος είναι: 1. ο ορισμός του Αριστοτέλη, όπου ο άνθρωπος είναι ένα ζώο το οποίο διαθέτει και τη δυνατότητα για έλλογη σκέψη και 2. του Κασσίερ, όπου ο άνθρωπος εκτός από έλλογη σκέψη διακρίνεται και για την ικανότητα του στην παραγωγή συμβόλων. Και στις δύο περιπτώσεις η ουσία του ανθρώπου περιορίζεται σε ένα μόνο επίπεδο σε αυτό που ονομάζουμε "θεωρητικό". Κάθε φορά που ομιλούμε περί του ανθρώπου φροντίζουμε να τονίζουμε την πνευματική του πλευρά και να αγνοούμε την υλική. Παρ' όλο που η πίστη στο Θεό, ως ενεργός τρόπος ζωής, έχει, τουλάχιστον στον δυτικό κόσμο, εν πολλοίς εκλείψει, ωστόσο, οι προκαταλήψεις-απομεινάρια αυτής της πίστης ακόμα λειτουργούν ανασταλτικά ως προς τον στοχασμό. Γιατί κάθε φορά που θέλουμε να μιλήσουμε για τον άνθρωπο, άθελά μας, επανερχόμαστε στον μύθο της Δημιουργίας κατά τον οποίο ο Θεός "πλάθει" τον άνθρωπο και στη συνέχεια "εμφυσει" μέσα του την Αναπνοή Του. Τότε μόνο ο άνθρωπος ζωντανεύει: όταν ο Θεός εγκαθιστά στο, φτιαγμένο από χώμα, ανθρώπινο σώμα την θείκη αναπνοή του, που θα ονομαστεί "ψυχή". Ο στοχασμός επιφύλαξε στη συνέχεια όλα τα χαρίσματα για την ψυχή θεωρώντας πως αυτή ήταν η ουσία του ανθρώπου. Τόσο η έλλογη σκέψη όσο και η παραγωγή συμβόλων, εμμέσως ίσως, αλλά πάντως ξεκάθαρα, έχουν συνδεθεί με την πνευματική πλευρά της ανθρώπινης ύπαρξης.

Επιμένουμε να μην δίνουμε μεγάλη σημασία στο γεγονός ότι ο άνθρωπος εκτός από το να δημιουργεί λέξεις και να τις χρησιμοποιεί για να βάζει σε μια σειρά τις σκέψεις του, είναι συγχρόνως και κατασκευαστής. Εκτός από τις λέξεις υπάρχουν και τα εργαλεία. Εκτός από την επιστήμη και τη τέχνη, η τεχνική είναι επίσης ένας από τους άξονες πάνω στον οποίο οικοδομείται ο πολιτισμός. Οπότε θα πρέπει, για άλλη μία φορά, να τροποποιήσουμε τον ορισμό για τον άνθρωπο και θα πρέπει να προσθέσουμε ότι ο άνθρωπος είναι το ον εκείνο που εκτός τη δυνατότητα για έλλογη σκέψη και για την παραγωγή συμβόλων, με τις οποίες

δημιουργεί έναν δεύτερο κόσμο δίπλα στον φυσικό κόσμο, έχει, επίσης τη δυνατότητα. Να προχωρήσει και στην χειροπιαστή αναπαραγωγή του φυσικού κόσμου και ότι, επιπλέον, αποτελεί μια νέα δημιουργική δύναμη πλάι στην φυσική δημιουργική δύναμη.

*****

Αν αποδεχθούμε ότι ο πολιτισμός είναι η φύση του ανθρώπου και ότι εντός του πολιτισμού πραγματοποιείται μια δημιουργική διαδικασία όμοια με αυτήν του φυσικού κόσμου τότε θα πρέπει επίσης να αποδεχθούμε ότι η δημιουργία όχι μόνο τεχνητών αλλά και φυσικών όντων και η μετατροπή του ανθρώπου σε Δημιουργό είναι μια δυνατότητα που μπορεί να πάρει σάρκα και οστά. Ωστόσο, επεκτείνοντας τον συλλογισμό αυτό στα άκρα του, θα πρέπει να προσθέσουμε στα προς δημιουργία όντα άλλο ένα. Τον ίδιο τον άνθρωπο. Εκτός από δημιουργός, εντός του πολιτισμικού χώρου, ο άνθρωπος είναι επίσης ένα ον και ως τέτοιο υπόκειται και αυτός στις ίδιες διαδικασίες με τα υπόλοιπα όντα. Βεβαίως, η ιδέα της κατασκευής ανθρώπων σε ένα εργαστήριο ή ένα εργοστάσιο μέσω της κλωνοποίησης, της τεχνητής γονιμοποίησης και του γενετικού προγραμματισμού, είναι κάτι παραπάνω από τρομακτική. Αλλά ακόμη περισσότερο τρόπο προκαλούν οι συνέπειες μιας τέτοιας πρακτικής, με σημαντικότερη το γεγονός ότι ανοίγεται πλέον και η δυνατότητα του απόλυτου ελέγχου της συνείδησης και της συμπεριφοράς.

Επειδή η δυνατότητα αυτή είναι πολύ πιθανό να υλοποιηθεί το να δαιμονοποιούμε τις γενετικές πρακτικές είναι απλώς χάσιμο χρόνου. Θα πρέπει να προσπαθήσουμε, με κάποιο τρόπο, να χειραγωγήσουμε αυτές τις τεχνικές. Φυσικά, η χειραγωγή της τεχνολογίας έχει επιχειρηθεί και στο παρελθόν με αμφίβολα αποτελέσματα. Όπως, τα όπλα έχουν κατασκευαστεί για να αφαιρούν ζωές, έτσι και η κλωνοποίηση δεν μπορεί να κάνει τίποτε άλλο παρά μόνο να δημιουργεί κλώνους. Αλλά το να παραδοθούμε άνευ όρων σε ένα σύστημα που έχει ήδη οργανωθεί με βάση τους δικούς του κανόνες θα ήταν ολέθριο λάθος.

Το λάθος αυτό διαρπάξαμε ως είδος την τελευταία φορά που ανοίχτηκαν

μπροστά μας τεράστιες δυνατότητες. Ήταν η εποχή που η οικονομία άρχισε να οργανώνεται σε ελεύθερη αγορά, ενώ συγχρόνως εμφανίστηκε και ο Ορθολογισμός. Πιστέψαμε ότι η οικονομία της ελεύθερης αγοράς ήταν ο τρόπος για να χειραφετηθούμε. Θεωρήσαμε ότι ως λογικά όντα θα μπορούσαμε να κάνουμε εντελώς λογικές επιλογές οι οποίες εντέλει θα μας καθιστούσαν ελεύθερους. Αυτό που έγινε είναι ότι η ελεύθερη αγορά οργανώθηκε με του τους δίκους της όρους, οι οποίοι καμία σχέση δεν είχαν με την ποθούμενη ελευθερία. Αποδείχτηκε ότι ο καθοριστικός νόμος της αγοράς είναι κέρδος και η οικονομική δραστηριότητα οργανώθηκε γύρω από τη μεγιστοποίηση του. Αξιώνοντας την απόλυτη ελευθερία της αγοράς, ελευθερία ακόμη και από την πολιτική, της δώσαμε το χώρο που χρειαζόταν για να επικρατήσει. Η οικονομία είναι ένα υποσύστημα εντός του κοινωνικού ιστού, αλλά αυτά που έχει μεγαλύτερη σημασία είναι ότι η νοοτροπία που διέπει την οικονομία διαπερνά ολόκληρο των κοινωνικό ιστό. Ακόμα και όταν δεν το συνειδητοποιούμε λειτουργούμε με όρους μεγιστοποίησης του κέρδους και της αποδοτικότητας.

Ακόμα και ο χώρος της διανοήσης έχει καταληφθεί από αυτό το πνεύμα. Ειδικά στις ΗΠΑ και στην Αγγλία, όπου οι πανεπιστημιακοί θα πρέπει συνεχώς να παρουσιάζουν συγγραφικό έργο, αυτό γίνεται εμφανές. Ο καπιταλισμός είναι αυτός που απαιτεί την παραγωγή ακόμη και άχρηστων πραγμάτων, απλώς και μόνο επειδή η παραγωγική διαδικασία πρέπει να είναι συνεχής, και όχι η πραγματική διανοήση. Η κατάληψη της διανοήσης και της γνώσης από το επιχειρηματικό πνεύμα είχε ήδη επισημανθεί τουλάχιστον τρεις δεκαετίες πριν από τον Λυοτάρ, ο οποίος αναφέρει: “ Η ρητή ή όχι ερώτηση που τίθεται από τον επαγγελματικά προσανατολισμένο φοιτητή, από το κράτος ή από το ίδρυμα της ανώτερης εκπαίδευσης δεν είναι πια: αληθεύει; αλλά: σε τι χρησιμεύει;. Μέσα στο πλαίσιο της εμπορευματοποίησης της γνώσης αυτή η τελευταία ερώτηση τις περισσότερες φορές σημαίνει: μπορεί να πουληθεί;”³¹

Το πρόβλημα είναι ότι γενετικές πρακτικές εμφανίζονται ήδη εντός ενός που πλαισίου που χαρακτηρίζεται από το επιχειρηματικό πνεύμα. Είναι χαρακτηριστικό ότι στην Αγγλία και στις ΗΠΑ υπάρχουν εταιρείες που έχουν ως

---

31 Λυοτάρ, Ζ.-Φ., “Η μεταμοντέρνα κατάσταση”, Γνώση, 1993, σελ.,126

αντικείμενό τους την ανακάλυψη και ταυτοποίηση των γονιδίων. Μάλιστα, σε πολλές περιπτώσεις έχουν δοθεί άδειες ευρεσιτεχνίας σε αρκετές από αυτές τις εταιρείες για τις ανακαλύψεις τους. Αυτό σημαίνει ότι αν μια εταιρεία ταυτοποιήσει την λειτουργία ενός γονιδίου και πάρει άδεια ευρεσιτεχνίας θα έχει τα αποκλειστικά δικαιώματα εκμετάλλευσης του γονιδίου για πολλά χρόνια. Αν για παράδειγμα οι γενετιστές μιας εταιρείας ανακαλύψουν το γονίδιο που επιτρέπει στα κύτταρα να πολλαπλασιάζονται αενάως δημιουργώντας στο τέλος έναν όγκο, αποκλειστικά η συγκεκριμένη εταιρεία θα μπορεί να θεραπεύει τον καρκίνο, παραχωρώντας βεβαίως την θεραπεία έναντι αντιτίμου.

Είναι πολύ πιθανό οι γενετικές πρακτικές να χρησιμοποιηθούν κατ' αυτόν τον τρόπο και σε συνδυασμό με τις όποιες πολιτικές ελέγχου επί του ανθρώπου μέσα από την χειραγώγηση του γενετικού του υλικού, να οδηγήσουν σε μια κατάσταση απόλυτης ανελευθερίας. Επειδή ο κίνδυνος είναι όχι μόνο μεγάλος αλλά και υπαρκτός το να αποκλείουμε τις γενετικές πρακτικές από τη συζήτηση είναι ανόητο. Όπως, επίσης είναι ανόητο να απαιτούμε την απαγόρευσή τους. Θα πρέπει να αντιτάξουμε στην λογική του επιχειρηματικού πνεύματος μιαν άλλη λογική, η οποία θα πρέπει περισσότερο από το να είναι παραλλαγή κάποιας από τις ήδη γνωστές θεωρίες περί χειραφέτησης, να φέρνει στο προσκήνιο κάτι πραγματικά νέο ή ίσως ακόμη και κάτι παράλογο.

Η πεποίθηση ότι ο άνθρωπος μπορεί να γίνει μια πραγματική δημιουργική δύναμη θεωρείται αλαζονεία, ιδιαίτερα επειδή τα απομεινάρια της πίστης για μια ανώτερη δημιουργική δύναμη είναι ακόμη μπροστά μας. Ήδη από τις απαρχές του είδους μια ανώτερη δημιουργική δύναμη ήταν ένας ασφαλής τρόπος για να αποφύγει ο άνθρωπος την ιστορική του ευθύνη. Μεταθέτοντας αυτή την δύναμη σε ένα ον επέκεινα του ανθρώπινου περιβάλλοντος η αντιμετώπιση των συνεπειών από την χρήση της δύναμης γίνεται ευκολότερη. Όμως, τα τελευταία εκατό, τουλάχιστον χρόνια, έχει αρχίσει να γίνεται φανερό ότι αυτή η μετάθεση ευθυνών και το συνεπαγόμενο κρυφτούλι δεν μπορεί να συνεχιστεί για πολύ ακόμα. Εάν πραγματικά η γη της επαγγελίας για τον άνθρωπο είναι μια ελεύθερη ζωή, όπως διατείνονται πολλοί, τότε δεν υπάρχει άλλη λύση, από το να αναλάβει ο ίδιος ο άνθρωπος την εκπλήρωση αυτού που εμφανίζεται να είναι

το ιστορικό του πεπρωμένο. Θα πρέπει ο άνθρωπος να αναλάβει το ρόλο του Δημιουργού και να δημιουργήσει την ελεύθερη ζωή του. Αλλά σε αυτήν την δημιουργική προσπάθεια αυτό που πρωτίστως θα πρέπει να δημιουργηθεί είναι ένας νέος άνθρωπος. Για να υπάρξει όντως αυτή η ανθρώπινη γη της επαγγελίας θα πρέπει το είδος να αναδημιουργηθεί από τα θεμέλια και για να μιλήσουμε νιτσεικά θα πρέπει να υπάρξει μια επαναξιολόγηση όλων των αξιών, αλλά κυρίως και πάνω απ' όλα θα πρέπει να επαναξιολογηθεί η αξία του ανθρώπου. Αυτή είναι η δυνατότητα που ανοίγεται με τις γενετικές πρακτικές. Η αναδημιουργία του ανθρώπου.

Αλλά η πρόκληση δεν είναι η κυριαρχία του πλανήτη από κλώνους. Είναι η δημιουργία του ανθρώπου που θα εκπληρώνει το πεπρωμένο της ελευθερίας, ένα πεπρωμένο που ο ίδιος ο άνθρωπος ανέλαβε από τη στιγμή που έδωσε στον εαυτό του αυτό το όνομα. Το πεπρωμένο της ελευθερίας είναι η ικανότητα να ακολουθεί κανείς το δρόμο που διατηρεί την ελευθερία σταθερή, χωρίς να είναι απαραίτητες άλλες εξωτερικές αρχές. Η πρόκληση είναι κιόλας εδώ. Μένει να δοθεί η απάντηση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλαχιώτης, Σ., “Η πρόκληση των γονιδίων”, Καστανιώτης, 1999

Αρεντ, Χ., “Η ανθρώπινη κατάσταση: *vita activa*”, Γνώση, 1986

Αριστοτέλης, “Πολιτικά”

Αριστοτέλης, “Φυσικά”

Καφετζόπουλος, Ε., “Ο σεξουαλικός πίθηκος: πως το σεξουαλικό ένστικτό διαμόρφωσε την ανθρώπινη φύση και τον πολιτισμό”, Κάτοπτρο, 1999

Λυοτάρ, Ζ.-Φ., “Η μεταμοντέρνα κατάσταση”, Γνώση, 1993

Μακλούαν, Μ., “Media, οι προεκτάσεις του ανθρώπου, Κάλβος, 1990

Πλάτων, “Πολιτεία”

Πλάτων, “Πολιτικός”

Ρίντλεϋ, Μ., “Οι ρίζες της αρετής”, Καστανιώτης, 1998

Χάξλεϋ, Α., “Ο Θαυμαστός Νέος Κόσμος”, Κάκτος, 1980

Χάιντεγκερ, Μ., “On the Essence and Concept of Φύσις, in Aristotle' s Phusics B, 1, στο Pathmarks, Cambridge University Press

Χάιντεγκερ, Μ., “Είναι και χρόνος”, Δωδώνη, 1978-1985

Χάιντεγκερ, Μ., “Εισαγωγή στη μεταφυσική”, Δωδώνη 1973

Baudrillard, Z., “The Final solution: cloning beyond the human and inhuman”
στο “The vital illusion”, Columbia University Press, 2000

Cuche, D., “Η έννοια της κουλτούρας στις κοινωνικές επιστήμες”, Τυπωθήτω,
2001

Williams, R., “Κουλτούρα και ιστορία”, Γνώση. 1994

Willke, H., “Εισαγωγή στη συστηματική θεωρία”, Κριτική, 1996